

BLOCKHAIN TEKNOLOJİSİ VE KRİPTO VARLIKLARIN İSLAM FIKHINDAKİ YERİ¹

THE PLACE OF BLOCKCHAIN TECHNOLOGY AND CRYPTOCURRENCIES IN ISLAMIC JURISPRUDENCE

İrfan DOĞAN ^{ID}² İbrahim YILDIZ ^{ID}³ Lokman DOĞAN ^{ID}⁴

*Araştırma Makalesi / Geliş Tarihi: 12.03.2025
Kabul Tarihi: 27.03.2025*

Öz

Blockchain teknolojisi ve kripto varlıklar, günümüz dünyası finansal ekosisteminde giderek daha fazla önem kazanan unsurlardır. Blockchain, dağıtık defter teknolojisi olarak tanımlanmakta olup güvenli, şeffaf ve değiştirilemez bir veri yapısı sunarak merkezi otorite ihtiyacını ortadan kaldırmaktadır. Bu teknoloji sayesinde Bitcoin, Ethereum, Ripple ve Litecoin gibi dijital varlıklar ekonomik faaliyetlerde alternatif bir araç olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Söz konusu teknoloji, toplumlarda hızla bir farkındalık oluşturmuş ve yatırım aracı olarak kabul edilmesi hızlanmıştır. Ancak bu yeni nesil finansal araçların İslam fikhındaki konumu ve meşruiyeti üzerine ciddi tartışmalar söz konusu olmuştur. Hızlı finansal etkileşimler, Müslüman yatırımcıların da dikkatini çekmiş dolayısıyla kripto paraların meşruiyeti hususunda çeşitli tartışmalar gündeme gelmiştir. İslami finans prensipleri, riba (faiz), gharar (belirsizlik) ve maysir (şans oyunu) gibi unsurları yasaklamaktadır. Bu nedenle kripto paraların doğası ve işleyişi üzerine ayrıntılı bir inceleme yapılması gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı, kripto paraların İslami açıdan meşruiyeti konusundaki belirsizlikleri ele alarak kripto para teknolojisinin derinlemesine olmasada genel hatlarıyla açıklamak ve İslami finans perspektifinden meşru bir araç olup olmadığını irdelemektir. Araştırma kripto varlık teknolojinin bazı İslami otoriteler ve bazı İslam alimlerinin görüşlerini inceleyip analiz etmeyi amaçlamaktadır. Blockchain teknolojisi ve kripto paraların İslam fikhındaki yeri geniş bir literatüre ve tartışmaya tabi olan karmaşık bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan inceleme ve araştırmalar sonucunda bu kuruluşların ve uzmanların büyük ölçüde kripto para teknolojisine yönelik ciddi itirazları olduğu ve bu itirazlar giderilmediği sürece İslami olarak meşru bir finansal enstrüman olarak görülemeyeceği sonucuna ulaşılmıştır. Çoğunluk görüşünü yansıtan bu yaklaşımın yanında kripto paraların meşru olması gerektiğini savunan önemli sayıda alim de bulunmaktadır. Bu alandaki görüşlerin çeşitliliği dolayısıyla kripto para konusunun Müslüman toplumlar arasında helal olup olmadığıyla ilgili tartışmaları bir süre daha sürdüreceği ve yeni söylemlere zemin hazırlayacağı öngörülmektedir. Ayrıca ilgili konudaki fetva, görüş vb. unsurların Müslüman yatırımcıların karar alma süreçlerinde önemli bir etken olduğundan dolayı gelecekte bu konudaki çalışmaların artacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslam, Fıkıh, Blockchain Teknolojisi, Kripto Paralar, Para.
JEL Kodları: G10, G20, G23, E42, O31

Abstract

Blockchain technology and cryptocurrency assets are increasingly gaining importance in the contemporary global financial ecosystem. Blockchain is defined as a distributed ledger technology, providing a secure, transparent, and immutable data structure that eliminates the need for a central authority. Through this technology, digital assets such as Bitcoin, Ethereum, Ripple, and Litecoin have started to be considered as alternative tools in economic activities. This technology has rapidly raised awareness among societies and the acceptance of these assets as investment instruments has accelerated. However, there are significant debates regarding the position and legitimacy of these new financial tools within Islamic jurisprudence. The rapid financial interactions have caught the attention of Muslim investors, leading to various discussions about the legitimacy of cryptocurrencies. Islamic finance principles prohibit elements such as riba (interest), gharar (uncertainty), and maysir (gambling). Therefore, a detailed examination of the nature and functioning of cryptocurrencies is necessary. The aim of this study is to address the uncertainties surrounding the legitimacy of cryptocurrencies from an Islamic perspective, providing a general overview of blockchain technology and investigating whether it can be considered a legitimate tool from the perspective of Islamic finance. The research aims to examine and analyze the views of some Islamic authorities and scholars regarding cryptocurrency technology. The place of blockchain technology and cryptocurrencies within Islamic jurisprudence is a complex issue subject to a wide range of literature and debate. Based on the conducted reviews and research, it has been concluded that most of these institutions and experts have significant objections to cryptocurrency technology, and unless these objections are addressed, it cannot be regarded as a legitimate financial instrument from an Islamic standpoint. Alongside this dominant viewpoint, a notable number of scholars argue that cryptocurrencies should indeed be considered legitimate. Due to the diversity of opinions in this area, it is expected that the debate over the permissibility of cryptocurrencies will continue for some time among Muslim communities, laying the groundwork for new discussions. Moreover, as fatwas and opinions on the subject play a crucial role in the decision-making processes of Muslim investors, it is anticipated that studies.

Keywords: Islam, Fiqh, Blockchain Technology, Cryptocurrencies, Money.
JEL Codes: G10, G20, G23, E42, O31

¹ **Bibliyografik Bilgi (APA):** FESA Dergisi, 2025; 10(1), 173 - 190 / DOI: 10.29106/fesa.1656028

² Dr. Öğretim Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi (BAİBÜ), Gerede Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Finans ve Bankacılık Anabilim Dalı, irfandogan@ibu.edu.tr, Bolu-Türkiye, ORCID ID:0000-0003-4302-0725.

³ Yüksek Lisans Öğrencisi, Iğdır Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, yildizibrahim543@gmail.com, Iğdır-Türkiye, ORCID ID:0000-0001-5359-2490.

⁴ Yüksek Lisans Öğrencisi, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, okandogan3626@gmail.com, Kars-Türkiye, ORCID ID:0000-0003-2297-7122.

1.Giriş

Blockchain teknolojisi, verilerin daha güvenli bir şekilde kaydedilmesini ve paylaşılmasını sağlayan dağıtık bir defter sistemidir. Bu teknoloji, bilgilerin bloklar halinde düzenlenip, her bir bloğun bir öncekine bağlı olduğu bir yapı oluşturmaktadır. Her blok, bir dizi işlem kaydı içerip ve bu işlemler merkezi bir otoriteye ihtiyaç duymaksızın ağdaki tüm katılımcılar tarafından doğrulanmaktadır. Blockchain'in temel özellikleri arasında şeffaflık, değiştirilemezlik ve güvenlik ilkeleri yer almaktadır. Her kullanıcı, sistemdeki tüm işlemleri görebilir ancak verilerin manipüle edilmesi son derece zordur. Buda dolandırıcılığın önlenmesine yardımcı olmaktadır. Blockchain teknolojisi finansal hizmetlerden tedarik zinciri yönetimine, sağlık hizmetlerinden oylama sistemlerine kadar birçok alanda kullanılmaktadır. Bitcoin vb. gibi kripto varlıkların temelinde de blockchain teknolojisi yatmaktadır. Bu sayede işlemler daha güvenli ve daha hızlı bir şekilde gerçekleştirilebilir.

2008 yılında dünya, tamamen dijital teknolojiye dayanan yeni bir para anlayışıyla tanıştı. "Kripto para" olarak adlandırılan bu yeni para türünün ilk örneği, Satoshi Nakamoto rumuzuyla bilinen bir kişi veya grup tarafından geliştirilen ve piyasaya sürülen Bitcoin'dir. Bitcoin, anonim bir yapı tarafından desteklenen açık kaynak kodlu bir yazılım olarak tanımlanmakta ve Satoshi Nakamoto'ya atfedilmektedir. Bu tarihten itibaren kripto paraların dünya genelinde hızla yükselişi gözlemlenmektedir. Günümüzde piyasalarda bulunan kripto para sayısı 21.058'e ulaşmış olup, bu rakam sürekli artmaya devam etmektedir (Coin Market Cap, 2025).

Son yıllarda blockchain teknolojisi ve kripto paralar finans dünyasında devrim niteliğinde değişimlere yol açarken, İşlam fıkhı açısından da önemli tartışmalara zemin hazırlamıştır. Blockchain merkezi otoritelerden bağımsız olarak verilerin daha güvenli ve şeffaf olarak kaydedilmesi amacıyla kullanılan dağıtık bir defter teknolojisidir. Kripto paralar ise, bu teknolojinin bir ürünü olarak dijital veya sanal para birimlerini ifade eder ve genel itibarıyla piyasalarda özel bir değer taşıyan varlıklar olarak tanımlanır (Canbaz ve Berkun, 2021: s.102). Bu yeni finansal araçların hem ekonomik sisteme olan etkileri hem de dini ve etik boyutları İşlam düşünce geleneği içinde önemli bir tartışma konusu olmaktadır.

İşlam fıkhı ticaretin ve finansal işlemlerin ahlaki ve etik çerçevesini belirleyen bir sistemdir. Bu fıkhî sistem, haram ve helal olarak nitelendirilen kavramlar etrafında oluşmuş, zamanla değişen ekonomik şartlara göre kesinliği belli olmayan bazı konularda yeniden yorumlanmıştır. Kripto paraların doğası geleneksel finansal araçların ötesine geçmekte ve pek çok açıdan tartışmalar yaratmaktadır. Özellikle spekülatif değer artışları, güvenilirlik sorunları ve değer kaybı gibi durumlar kripto paraların İşlam fıkhî perspektifinden ele alınmasını gerektiren önemli noktalardır.

Bunun yanı sıra blockchain teknolojisi, sözleşmelerin ve ticari işlemlerin kaydedilmesi konusunda sağladığı şeffaflık ve güvenlikle dikkat çekmektedir. İşlam fıkhında ticari işlemlerin adaletli olması, tarafların haklarını koruması ve sözleşmenin geçerliliği ön plandadır. Blockchain'in sunduğu olanaklar bu asılları desteklemekle birlikte bazı belirsizlikleri de beraberinde getirmektedir. Özellikle, merkeziyetsizlik kavramı ve anonimlik İşlami kurallar çerçevesinde risk oluşturan unsurlar arasında yer almaktadır.

Dünya genelinde birçok İşlam otoritesi, İşlam alimi ve fıkıh uzmanı kripto paraların İşlam'a uygunluğu hakkında farklı görüşler ortaya koymaktadır. Bazıları kripto paraların bir yatırım aracı olarak kullanılmasının mümkün olduğunu iddia ederken, bazıları bunun spekülatif bir araç olduğu ve risk taşıdığı yönünde eleştirilerde bulunmaktadır. Ayrıca kripto paraların işleyiş şekli, faiz oranlarıyla olan ilişkisi ve değer kaybı gibi durumlar fıkıh açısından dikkatle incelenmesi gereken meselelerdir. Bu nedenle İşlam dünyasındaki finansal sistemler ve uygulamalar, kripto paralar ve blockchain teknolojisi ile birlikte yeniden gözden geçirilmekte olup güncel fıkıh anlayışı ile yeni yorumlar geliştirilmesi önem kazanmaktadır.

Bu çalışmada blockchain teknolojisinin ve kripto paraların İşlam fıkhındaki yeri ele alınacak, fıkhî analizler ve farklı bakış aılılarıyla birlikte bu konudaki mevcut tartışmalar incelenecektir. Temel olarak hem İşlam finans sistemi hem de modern ekonomik uygulamalar arasında sağlanacak denge gelecekteki finansal yeniliklerin yönünü belirlemede kritik bir rol oynayacaktır. Bu bağlamda blockchain teknolojisinin ve kripto paraların İşlam ekonomisi düşüncesine katkıları daha geniş bir perspektifte değerlendirilecektir.

Öz olarak blockchain ve kripto paralar sadece ekonomik bir dönüşüm olmamakta, aynı zamanda değerler, ahlak ve etik üzerine derin bir sorgulama sürecine de işaret etmektedir. İşlam fıkhı açısından bu dönüşümün dinamiklerini anlamak hem akademik olarak hem de pratik uygulamalarla gelen yeni finansal enştürümlerle başa çıkabilmek için önemlidir. Bu bağlamda gelecekteki İşlami finans sistemlerinin şekillenmesinde bu yeni teknolojilerin ve araçların etkilerinin bilinmesi dinleyici ve okur kitleleri için hayati önem arz etmektedir.

2. Kripto (şifreli) Para Kavramı

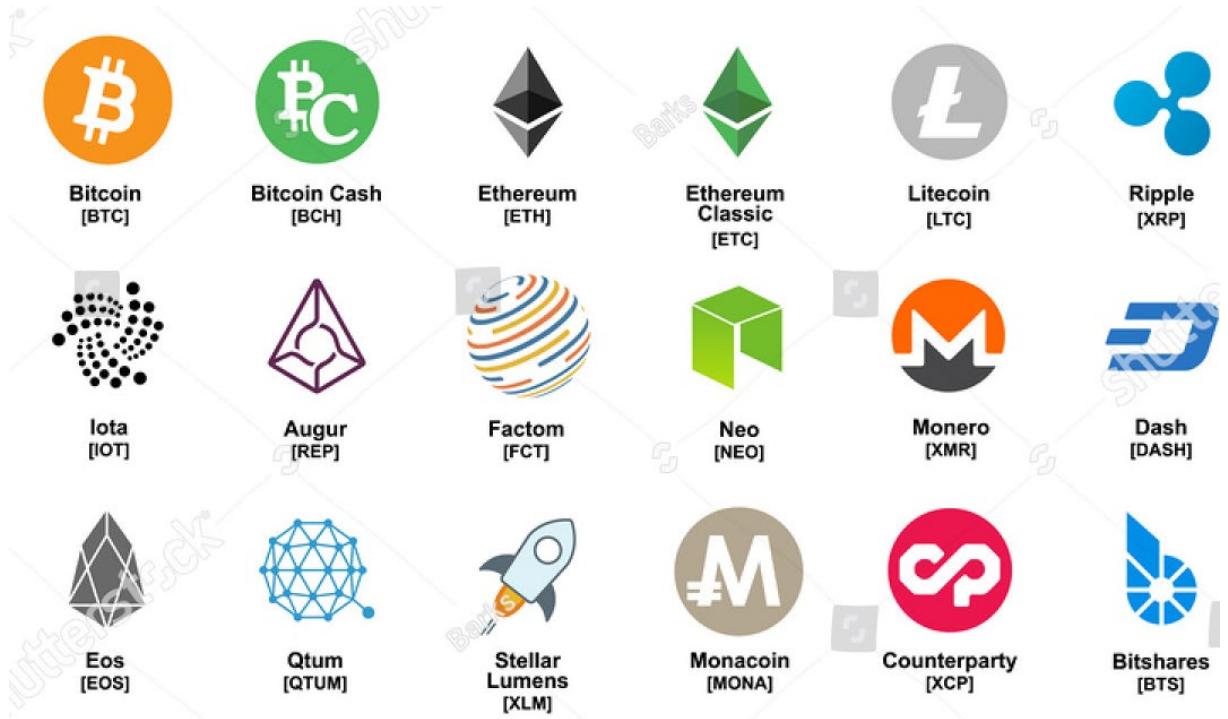
Kâğıt ve madeni paralar uzun yıllar boyunca geleneksel ödeme aracı olarak kullanılmış ve tüm finansal işlemler bu paralarla gerçekleştirilmiştir. Ancak internetin yaygınlaşmasıyla birlikte finansal yenilikler ve diğerk teknolojik gelişmeler sayesinde açık algoritmalarla oluşturulan, şeffaf ve eş zamanlı olarak eşler arası işlem yapmayı mümkün kılan tamamen elektronik alternatif para birimleri ortaya çıkmıştır. Son zamanlarda kripto paralar geleneksel paraların yerine geçebilecek bir ödeme aracı olma yönünde dikkat çekmektedir. Kripto paraların en belirgin farkı paranın fiziksel olarak elden ele geçişinden ziyade dijital ortamda işlem görmesidir. Günümüzde bu dijital para birimlerinin çeşitli riskleri bulunsa da özellikle son dönemde yüksek kazanç sağlaması nedeniyle yeni yatırım araçları arayan yatırımcıları cezbetmeyi başarmıştır (Kesebir ve Günceler, 2019; s.601). Teorik olarak altyapısını WeiDai'nin 1998 yılında yayımladığı "b-money" adlı çalışmasından aldığı bilinen kripto paraların teknik temelleri 2008 yılının sonlarında kimliği belirsiz Satoshi Nakamoto (takma ad) tarafından ortaya atılmıştır (Gültekin ve Bulut, 2016. s.83).

İngilizce'deki "cryptocurrency" terimi Türkçeye kripto para olarak geçmiş olup, dijital paraların bir alt kategorisi olarak kendine özgü özelliklere sahip paralardır. Kripto para piyasasının hâlâ gelişmekte olması ve özellikle hukuki düzenlemelerin eksikliği sebebiyle, genel anlamda kabul gören bir tanımı bulunmamaktadır (Durdu, 2018; s.11).

Kripto para birimleri herhangi bir merkezî otorite veya kuruma bağlı olmadan, şifreleme yöntemleriyle dijital ve sanal ortamda kullanılan paralardır. Geleneksel para sistemlerinde merkez bankaları paranın basılma miktarını kontrol altına alırken, kripto paralarda bu denetim sistemin kendisi tarafından sağlanmaktadır. Ayrıca kripto paraların transferi ve güvenliği şifreleme teknikleriyle korunmaktadır. Kriptografik sistemler aracılığıyla güvenli işlemler gerçekleştirmeye olanak sağlayan kripto paralara yaklaşım, her ülkenin hukuki ve ekonomik durumuna göre farklılıklar göstermekte olup, bazı ülkelerde alternatif bir ödeme aracı olacak şekilde kabul edilmekte iken, bazı bölgelerde yatırım aracı olarak kullanılmaktadır.

Kripto varlıkların simgesel olarak tanınabilmesi açısından aşağıda ki şekil 1'de bazı kripto varlıkların simgeleri verilmiştir.

Şekil 1: Bazı Kripto Varlık Simgeleri

Kaynak: (Coin Market Cap, 2025).

2.1. Kripto Paraların Tarihsel Gelişimi

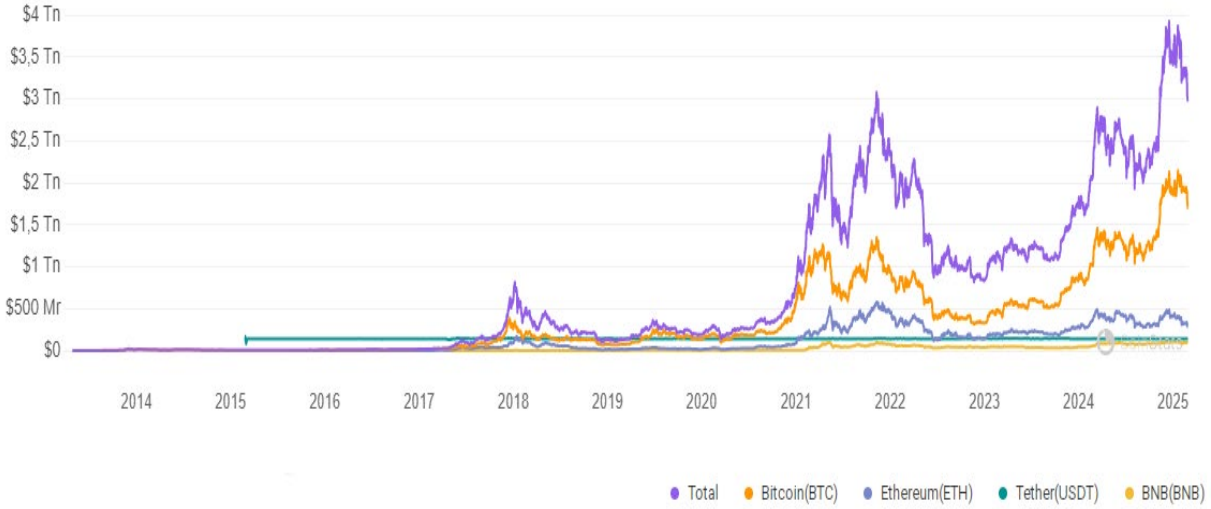
Para biriminin evrimi teknolojinin sunduğu dijital paralarla yeni bir boyut kazanmış ve finansal piyasalarda çok önemli bir yer almıştır. 2008 yılından itibaren farklı dijital para türleri ortaya çıkmıştır. Kripto paraların halk arasında ilk olarak Bitcoin ile ilişkilendirilmesi yaygın olsa da aslında Bitcoin'den önce de birçok benzer proje üzerinde çalışıldığı bilinmektedir (Usta ve Doğantekin, 2018; 46). Bitcoin'in temelini oluşturan bu projelere Bitcoin'in yaratıcısı Satoshi Nakamoto'nun makalelerinde yer verdiği belirtilmiştir. Söz konusu çalışmaların kronolojik olarak sıralaması şu şekildedir:

- ✓ 1983 yılında Amerikalı D. Chaume, Cash adlı dijital para birimini tasarlamıştır.
- ✓ 1995'te D. Chaume, tasarladığı e-Cash adlı dijital para birimini digicash aracılığıyla hayata geçirmiştir.
- ✓ 1998 yılında Wei Dai, "b-money" adlı anonim ve merkeziyetsiz kripto para konseptini tanıtmıştır.
- ✓ Aynı yıl, Nick Szabo, merkeziyetsiz bir dijital para birimi olan "bit-gold"u geliştirmiştir.
- ✓ 2009'da, kimliği günümüzde dahil olmayan Satoshi Nakamoto, SHA-256 tabanlı "proof-of-work" (iş kanıtı) mekanizmasını ve blockchain teknolojisini kullanarak, yarı anonim merkeziyetsiz bir kripto para olan Bitcoin'i yaratmıştır (Kaynak: [Wikipedia, E. T.: 16.02.2025](#)).
- ✓ 2011 yılı Nisan ayında, "Namecoin" adıyla internet sansürünü engellemeyi amaçlayan merkeziyetsiz bir DNS oluşturulmuştur.
- ✓ 2011 yılı Ekim ayında, "SHA-256" yerine "scrypt" algoritması kullanan ve anonim merkeziyetsiz bir kripto para olan Litecoin piyasaya sürülmüştür.
- ✓ "Peercoin", "proof-of-stake" (hisse kanıtı) mekanizmasını kullanan ve merkeziyetsiz olan ilk anonim kripto para olmuştur.
- ✓ "IOTA", blockchain yerine "Tangle" adlı yeni bir teknolojiyi kullanarak merkeziyetsiz bir dijital para birimi sunmuştur.
- ✓ "DIVI Projesi", özel bir blockchain kullanarak, sanal cüzdanlar arasında para transferleri yapmayı ve kişisel bilgilerin kaydedilmesini sağlayan bir sistem geliştirmiştir.
- ✓ 6 Ağustos 2014 yılında İngiltere, kripto paraların ekonomik katkısını ve devletin bu konuda atması gereken adımları incelemek amacıyla çeşitli araştırmalar başlatmıştır.
- ✓ 2018 Mart ayında Marshall Adaları, "sovereign" adlı ulusal dijital parayı çıkararak, ülkenin geçerli parasının bu dijital para olacağını duyurmuştur.
- ✓ Aynı yıl, Boston merkezli, Fidelity Digital Assetss, Bitcoin ve Ethereum için kurumsal danışmanlık, ticaret ve yönetim hizmetleri sunmaya başlamıştır.
- ✓ 2021'de, El Salvador, kripto parayı resmi para birimi olacak şekilde kabul eden birinci ülke olmuştur (Usta ve Doğantekin, 2018; 46).

Bu sıralama dijital paraların tarihsel gelişimini ve finansal dünyada ne denli önemli bir dönüşüm yaşandığını göstermektedir.

Aşağıdaki grafikte toplam kripto varlıkların piyasa değeri (\$) verilmiştir. Coin Market Cap (27.02.2025) verisine göre USD cinsinden 2.974.092.957.311 olduğu görülmektedir. Grafikten de anlaşılacağı üzere kripto paraların piyasa değeri 3 Trilyon USD seviyesine yaklaştığı anlaşılmaktadır. Çok hızlı bir artış trendinde olduğu görülmektedir.

Grafik 1: Kripto Varlıkların Toplam Piyasa Değeri (\$)

2.2. Kripto Varlıkların Avantaj ve Dezavantajları

Blockchain teknolojisinin ve kripto paraların kullanımına yönelik avantajları aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Finans ve teknolojinin entegrasyonu ve birlikte gelişimi, SWIFT ya da EFT gibi geleneksel para transferi yöntemlerinin maliyetlerini artırmaktadır. Kripto teknolojileri daha uygun maliyetli finansal hizmetlerin sunulmasını sağlamaktadır.
- Bankalara ve diğer finansal kuruluşlara bağımlılık olmaksızın bireyler cep telefonları aracılığıyla temel bankacılık hizmetlerine kolayca erişim sağlamaktadır.
- Kripto para işlemleri geleneksel bankacılık hizmetlerine kıyasla daha hızlı gerçekleştirilmektedir.
- Blockchain sisteminin yapısal özellikleri kişisel bilgilerin gizliliğine dikkat edilmesini teşvik etmektedir. Sistemdeki kayıtlar tüm kullanıcılar tarafından erişilebildiği için hesaplarda yapılan değişikliklere veya saldırılara karşı koruma sağlanmaktadır.
- Devlet müdahalesinin olmaması işlemlerle ilgili olarak vergi gibi yasal yaptırımların devre dışında kalmasını mümkün kılmaktadır (Kaya, 2018).

Bununla birlikte blockchain teknolojisi ve kripto para kullanımının bazı dezavantajları da bulunmaktadır:

- Yazılımların güvenliği en büyük riskler arasında yer almakta olup veri ihlallerinin engellenmesi zorluğu söz konusudur.
- Blockchain teknolojisinin henüz tam anlamıyla bilinmemesi potansiyel kullanıcılar arasında bir tedirginlik yaratmaktadır.
- Hukuki dayanakları bulunmayan kripto paraların risk seviyesi ve fiyat dalgalanması yüksek olup; alış ve satış fiyatı arasında beklenmedik artışlar ve düşüşler yaşanabilmektedir.
- Kripto para üretimi yüksek miktarda elektrik harcamasını gerektirmekte ve bu durum, kripto para çeşitliliğinin sürekli olarak artmasına neden olmaktadır.
- Kripto paralar genel anlamda devletlerin ya da bağımsız denetim kuruluşlarının kontrolü altında bulunmamaktadır. Bu durum kara para aklanması, yasa dışı örgütlerce kullanım, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı vb. gibi yasadışı finansal faaliyetler için potansiyel bir risk oluşturmakta ve önemli bir tehlike olarak öne çıkmaktadır.
- Bitcoin gibi sınırlı para arzı olduğunda para darlığı olarak bilinen deflasyona maruz kalma olasılığı bulunmaktadır.
- Bireyler için avantajlı olarak görülen kaydın yapılamaması ve vergi alınmaması durumu, devletler açısından bir dezavantaj olarak değerlendirilmektedir.

3. Blockchain Teknolojisi

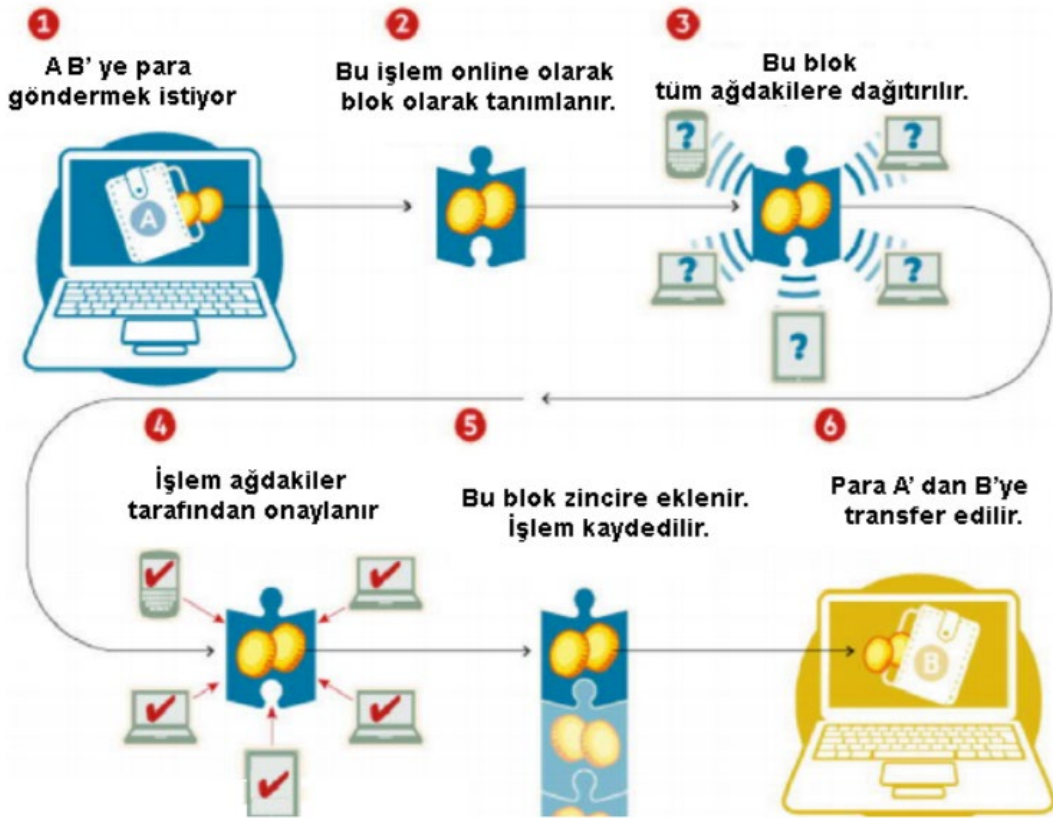
Blockchain en basit tanımıyla bir muhasebe sistemi olarak dūřünülebilir ve aslında bir dijital defterdir. Blockchain değer değişimlerinin kaydedildiği, dağıtık bir dijital defter işlevi görmektedir. Bu defterin birden çok kopyası bulunur ve bu kopyalar eşler arası (P2P) aę üzerinde "düğüm" adı verilen birçok katılımcı arasında dağıtılır. Düğümler aęda bulunan sunuculara karşılık gelir ve üç temel işlevi yerine getirirler: işlemleri gönderme ve iletme, blockchain yeni işlemlerle güncelleme ve işlem bloklarını aktarma (Egill Mār Hreinsson, 2018:5).

Blockchain aę düğümlerinin doğrulatoryıcı bir şekilde çalışmasına izin verilip verilmediğine ve blockchain verilerinin erişiminin genel mi yoksa özel mi olduğuna göre farklı kategorilere ayrılabilir. İlk sınıflandırma fikir birliği ve doğrulama sürecinin izinli veya izinsiz olup olmamasına dayanır:

- **İzinsiz blockchainler:** Bu tür zincirlerde herkes bir düğüm kurabilir, ağa katılabilir ve doğrulama işlemlerine dahil olabilir.
- **İzinli blockchainler:** Burada madencilik imtiyazları merkezi bir otorite veya bir konsorsiyum tarafından belirlenir ve yalnızca belirli kişiler veya kurumlar ağa katılabilir.
- İkinci sınıflandırma ise defterin kamuya açık olup olmadığına bağlıdır:
- **Açık blockchainler:** Herkesin bu tür bir defterin bir kopyasına erişebildiği ve işlemleri başlatılabildiği zincirlerdir.
- **Özel blockchainler:** Erişim yalnızca belirli bir kurum veya kuruluşun kullanıcılarıyla sınırlı olan zincirlerdir (Egill Mār Hreinsson, 2018: s.5).

Aşağıda, Şekil 2 de blok zincirinin basit anlamda çalışma mantığı görülmektedir.

Şekil 2: Blockchain (Blokzincir) Çalışma Mantığı

Kaynak: (Coin Market Cap, 2025).

3.1. Literatür Araştırması

Kripto para birimleri ortaya çıktıkları ilk günlerden bu yana, kullanım açısından çeşitli tartışmaların merkezinde yer almayı başarmıştır. Bu tartışmalar arasında özellikle Müslüman toplulukları ilgilendiren en önemli konu bu dijital para birimlerinin İslami prensiplere uygun olup olmadığıdır. Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde, kripto paraların İslami açıdan değerlendirilmesi konusunda araştırmacıların çeşitli görüşlere sahip olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, kripto paraların ortaya çıkışından itibaren bu konudaki İslami perspektifteki çalışmalara odaklanılmıştır (Almış, 2022: s.17).

Windiastruti ve Athief (2019), Endonezya kökenli Inancoin’i niteliksel araştırma yöntemleri ile İslami bakış açısıyla incelemiştir. Çalışmalarında Inancoin’in para yerine emtia olarak değerlendirildiği ve Shari’a’nın temel ilkelerine uyduğu gerekçesiyle meşru kabul edildiği, ancak belirsizlik (garar) ve spekülasyon (meysire) barındırması nedeniyle İslami hukuk açısından meşru kabul edilemeyeceği sonucuna ulaşılmıştır.

Esenkaya ve Ergun (2019), İslam ekonomisinde paranın rolünü ve kripto para ile Blockchain teknolojisinin özelliklerini ele almışlardır. Garar içeren işlemlerin özellikleri tartışılmış ve kripto para ile Blockchain teknolojisinin İslami finans sisteminde kullanımı incelenmiştir. Sonuç olarak, kripto paraların tamamen göz ardı edilemeyeceği, ancak olumsuz yönlerinin azaltılması için çalışmalar yapılması gerektiği kanısına varılmıştır.

Şık ve Afşar (2019), paranın tarihsel gelişimini, çeşitlerini ve blockchain teknolojisini açıklayarak kripto paraların özelliklerini incelemiştir. İslami finans açısından ele aldıklarında kripto paranın belirsizlik yaratması, devlet güvencesi dışında kalması ve adil olmayan kazançlara neden olabileceği gerekçeleriyle kullanılmasının uygun olmadığı sonucuna varmışlardır.

Korkut ve diğerleri (2020), yazmış oldukları kitapta geçmişten günümüze paranın kavramsal gelişimini ele almışlardır. İslami açıdan para kavramı fihhi görüşler eşliğinde açıklanmış; geleneksel ile İslami para sistemleri karşılaştırıldığı görülmüştür. Paranın türleri ele alınarak fihhi açıdan para ile ilgili hükümler açıklanmıştır. Modern ekonomi ile İslam ekonomisi bağlamında ödeme sistemleri değerlendirilmiş, yeni finansal teknolojilerin sağladığı değişimler ve katkılar gözden geçirilmiştir. Kripto para ve Blockchain teknolojisinin İslami finans üstündeki olumlu ve olumsuz etkisi tartışılmış, bu yeni teknolojilerin İslami finansa sağlayabileceği potansiyel katkılar değerlendirilmiştir.

Yazıcı ve arkadaşları (2020), para biriminin İslam ekonomi ve hukuku bağlamında sahip olduğu özellikleri incelemiştir. Çalışmada İslami finans perspektifinden blockchain teknolojisi ele alınmış ve BİGA dijital altın projesi hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca kripto paralarla ilgili olarak verilen fetva ve fihhi hükümlere odaklanarak bu hükümlerin doğurduğu tartışmalar değerlendirilmiştir.

Civelek (2020), çalışmasına para kavramının tarihsel kökenlerinden başlayarak gelişimine kadar geçen süreci açıklayarak başlamaktadır. Kripto paraların tanımını, tarihsel evrimini, temel özelliklerini ve diğer para birimlerinden farklarını incelemiştir. Bitcoin, Litecoin, Ethereum, Ripple gibi belirli kripto para birimlerini tanımlarken, İslam’da paranın yeri ve kripto para ile etkileşimini analiz etmiştir. İslami şeriate uygun olduğu iddia edilen kripto paraları (Stellar, GoldX, OneGram, Qintar) incelemiş ve kripto paraların genel olarak caiz olmadığına dair görüşlere değinmiş, İslami finans sisteminde yer alabilecek yeni bir kripto para birimi önerisinde bulunmuştur.

Umam ve arkadaşları (2020), İslami FinTech, kripto para birimleri ve blockchain teknolojisi konularını nitel araştırma yöntemleri aracılığıyla incelemiştir. Bu alanlarda şeriate uygunluk açısından karşılaşılan zorluklar değerlendirilmiş ve İslami FinTech’in gelişebilmesi için İslami hukuk ve İslami şeriat kurallarına uygun yeni bir kripto para biriminin geliştirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Saleh ve arkadaşları (2020), İslami finans perspektifinden kripto para birimleriyle ilgili veri tabanlı işlem algısına odaklanarak 306 katılımcıyla nicel bir anket çalışması gerçekleştirmiştir. Bulgular bireylerin kripto paraları İslami açıdan kullanabilme davranışlarının şeriat uyumu, kullanım kolaylığı, fayda sağlama, mali kaygılar ve duygusal faktörler gibi çeşitli etkenlerden etkilendiğini göstermektedir.

Selçuk ve Kaya (2020), kripto paranın özelliklerini fihhi uygunluk açısından literatür ve fetvaları inceleyerek değerlendirmişlerdir. İncelenen 24 farklı kaynak, kripto paraların bazılarının helal ve bazılarının da haram olduğunu iddia etmektedir. Yazarlar, her kripto para biriminin ayrı ayrı değerlendirilerek genel bir çıkarım yapılmasının yanlış olabileceği görüşündedir. İslam hukukuna aykırı özellikler barındıran kripto paraların caiz kabul edilmemesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Khattak ve Rizwan (2020), kripto ve sanal paraların çeşitli özelliklerini, Pakistan’ın bu para birimlerine yaklaşımını ve kripto paraların İslami açıdan analizini incelemiştir. Pakistan bu para birimlerinin kullanılmasının uygun olmadığını belirtirken, İslami uzmanların görüşleri arasında çelişkili yaklaşımlar olduğu görülmüştür.

Çalışma helal bir kripto para biriminin nasıl oluşturulabileceğine dair öneriler sunmuş ve kripto paraların finansal ticaret araçlarının değiştirebilmesi durumunda uygulanabilir olabileceğini öne sürmüştür.

Salah ve meslektaşları (2020), kripto paraların mevcut durumu ve İşlami kripto para algısını bir nitel araştırma yöntemi ile incelemiştir. Sekiz katılımcı ile yapılan görüşmelerde, kripto para birimlerini bir ödeme yöntemi şeklinde kullanılabilirliği, işlem kolaylığı, düşük uluslararası transfer maliyetleri ve kullanım kolaylığı gibi avantajları vurgulanmıştır. Bulgular hadislerle desteklenmiş ve kripto paranın itibari para kadar uyumlu olduğunu, değeri ölçülebildiği için alternatif bir ödeme yöntemi olarak kabul edilmesi gerektiği düşüncesine varılmıştır.

Çetin (2020), çalışmasında kripto paranın önemliliğini, avantaj ve dezavantajlarını vurgulayarak, senyoraj ve altın kripto para kavramlarına yer vermiştir. İşlami Fıkhi açıdan kripto para değerlendirmeleri yapılarak, bu para birimlerine yapılacak düzenlemelerle İşlami piyasalarda kullanılabilmesi için yeni bir kripto para önerisinde bulunulmuştur. İşlami-Coin olarak adlandırılan alternatif bir ödeme sistemi olarak önerilmiş ve Müşlüman ülkeler arasındaki ticari ilişkilerde kullanılarak ekonomik büyüme ve kalkınmayı destekleyebileceği düşüncesi ileri sürülmüştür.

Erkan ve arkadaşları (2020), para kavramının tarihçesini ve İşlam'daki karşılığını ele alarak Bitcoin örneği üzerinden kapsamlı bir analiz gerçekteşirmiştir. Çalışmalarında Türkiye için önerilen bir kripto para modeli tartışılmıştır. İşlam para kavramı ve kripto para yapısının birçok noktada örtüştüğü belirtilmesine rağmen, kripto paraların değerlerinin dalgalanması, belirsizlik (garar) ve spekülasyon (meysir) içermesi, manipölasyona açık olması nedeniyle haksız kazanç ve kayıplara neden olabileceği, dolayısıyla İşlami hukuka uygun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ancak İşlam'a uygun bir modelleme ile bu durumun değiştirilebileceği vurgulanmıştır.

Siswanto ve meslektaşları (2020), 23 kripto para birimini inceleyerek bu varlıkların oldukça değişken olduğunu ortaya koymuştur. İşlam'da spekülasyonun yasak olması nedeniyle, kripto paraların para olarak değerlendirilmesinin zorluklar içerdii belirtilmiştir. Yazarlar bu yüzden Müşlümanların kripto paraları tercih etmeyeceği ve Müşlüman ülkelerde kripto paraların fazla gelişemeyeceğini belirtmişlerdir.

Zameni (2021), finans sektöründe dijitalleşmenin dönüşümüne dikkat çekerek bu süreçte FinTech kavramının ortaya çıkışı ve özelliklerine odaklanmıştır. İşlami perspektiften FinTech ve blockchain'in uygulanabilirliği kapsamlı bir şekilde analiz edilmiştir. Özellikle blockchain'in bir alt kategorisi olan akıllı sözleşmelerin İşlami finans açısından incelendiği çalışma, FinTech ile İşlamîyet'in nasıl bütünleştirilebileceği üzerine derinlemesine bir değerlendirme sunmuştur.

Kayadibi (2022), kripto para birimlerinin ekonomik ve fıkhi açıdan tartışmalı doğasına dikkat çekmiş, devlet güvencesinin olmamasının onları meşru kılmaktan uzak tuttuğunu belirtmiştir. Din İşleri Yüksek Kurulu'nun görüşlerini de içeren çalışmada, kripto paraların belirsizlik, aldatma ve haksız kazanç unsurları barındırdığından, Türkiye'de henüz yasal bir para birimi şeklinde kabul edilmediği vurgulanmıştır. Yazar blockchain teknolojisine odaklanmanın ekonomik, ticari faaliyetleri güçlendireceğine ve güvenli hale getireceğine inanmaktadır. Dijitalleşme fırsatlarının iyi analiz edilip toplumsal yarara sunulmasının önemine değinmiş; Dijital Dönüşüm Ofisi, TCMB ve TÜBİTAK gibi kurumların bu süreçte kritik roller üstlenmesi gerektiğini ifade etmiştir.

4. Blockchain Teknolojisi ve Kripto Paraların İşlam Fıkhdındaki Yeri

4.1. İşlami Ekonomi ve Blockchain

İşlami Ekonomi faiz, kumar, spekülasyon ve sermaye tekeli içeremeyen, üretim ve paylaşım esaslarına dayanan bir finansal sistemdir. Blockchain ise merkeziyetsiz, şeffaf, güvenilir ve dağıtık bir veri kaydetme teknolojisi olarak tanımlanmaktadır. (Yaşar, 2024)

Blockchain teknolojisinin İşlami hukuk çerçevesinde uygulanması, belirli kriterlere ve kurallara uygun bir şekilde özelleştirilmesi ile mümkün olabilir. Blockchain İşlami Ekonomi'nin karşılaştığı bazı zorlukların üstesinden gelmeye de katkı sunabilir. Örneğin blockchain İşlami Ekonomi'nin standartlaştırma, tanzim etme, inceleme, ahenk, öğrenim ve farkındalık gibi alanlardaki sorunlarını çözmek adına bir platform oluşturabilir. Bunun yanı sıra blockchain İşlami Ekonomi'nin uluslararası finans sistemi ile entegrasyonunu da kolaylaştırabilir. Çünkü blockchain uluslararası finans sisteminin zorunu kıldığı IBAN ve SWIFT gibi standartlardan bağımsız olarak kendine ait bir onotom aę oluşturma kabiliyetine sahip bir teknolojidir.

İşlami ekonomi alanının gelişimine, standartlaştırılmasına, denetlenmesine ve tanıtımına yardımcı olan çeşitli kuruluşlar uluslararası düzeyde mevcuttur. Mezkûr teşkilatlar İşlam Kalkınma Bankası (IK Bankası), İşlami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Kurumu (AAOIFI), İşlami Finansal Hizmetler Kurumu (IFSB), İşlami Bankalar ve Finansal Kuruluşlar Genel Konseyi (CIBAFI) sayılabilir. Blockchain bu profesyonel kurumlar için

ortak bir yapı oluşturarak kripto para, sukuk, fon toplama ve finansal ürün geliştirme gibi birçok alanda uyumlu hareket imkânı sunabilir. (Ergun, 2022).

Blockchain teknolojisinin uygulanması, hizmetlerin İşlami Ekonomi kuralları ve dzenlemeleriyle uyumlu olarak geliştirilmesi açısından uygun görülmektedir. Blokchain, İşlami ekonominin temellerinde yer alan etik ve şeffaflık prensiplerini ön plana çıkararak alternatif finansman yöntemlerinin büyümesine katkıda bulunma potansiyeline sahiptir. Ekonomi sektöründeki kapsamlı etkisi dolayısıyla blockchain teknolojisi yapay zekâ, akıllı akitler, kripto para birimleri ve hareketli sahalara gibi farklı alanlarda önemli bir etki yaratmaktadır. Gelişen teknolojilerin global piyasalar ve finansal kuruluşlar üzerindeki etkileri son derece önemli olmuştur ve bu önemi sürdürmeye devam etmektedir. Bu inkişaflar İşlam iktisadi alanında alternatif yöntemlerin geliştirilmesine kapı aralamıştır.

Geleneksel ekonomi varlıklarının İşlam hukuku çerçevesinde mevcut teknolojik modelin içine dahil edilmesi amacıyla yeni yöntemler ve stratejiler geliştirilmesi, geçmişte olduğu gibi modern İşlam ekonomisinin sürdürülebilirliği açısından oldukça önemlidir. Blockchain büyük bir global ilgi uyandırmış olup, bu ilgi de sürmektedir. Blockchain yapısı dzenleyici ve denetleyici kuruluşların faaliyetlerinin bütün paydaşların ulaşım sağlayabileceği, açık ve doğrulanabilir bir biçimde yürütülmesini temin eder. Aynı zamanda İşlami bankacılığın blockchain teknolojisiyle entegrasyonu, işlemlerde maliyetlerin düşürülmesi, şeffaflık, faizsiz bir finans ortamı oluşturulması ve hesap verebilirlik sağlayabilir. Ayrıca Blockchain ile gerçek bir varlık ya da finansal ürün dijital olarak tokenlaştırılabilir. Tokenlařtırma⁵, varlığın dijital birimlere ayrılarak daha fazla yatırımcı tarafından erişilebilir, yüksek likiditeye sahip ve düşük maliyetle satışa sunulmasını ifade eder (Narol, Uzun, 2023).

4.2. İşlami evrenin Kripto Paraya Yaklaşımı

İşlam terminolojisinde para, bir malın karşılığını belirlemeye ve zenginlik tasarrufu yapmaya yarayan bir ödeme aracıdır. deme araçları, altın, gümüş, madeni para ya da kâğıt paralar gibi çeşitli formlarda olabileceği gibi, benzer nitelikteki mallar da ödeme yöntemi olarak kabul edilebilir. Fakat bu ikinci gruptakiler İşlam hukukuna göre para olarak değerlendirilmez. alışmanında devamında belirtilen bazı İşlam fıkıhıları ve ekonomi uzmanları paranın genel bir kabul ve değer ls niteliği taşıması gerektiğini vurgulamaktadır. Dinar ve dirhemlerin malların değer lleri olduğunu belirtip paranın değerinin istikrarlı olması gerektiğini, insanların malların değerlerini belirleyebilmeleri adına bir değer ölüsüne ihtiyaç duyduklarını dile getirirler. İşlam hukukunda ve iktisadında para ile ilgili yapılan tanımlar ve özellikler genellikle benzer bir erveden ele alınmaktadır. En önemli nokta, paranın ya kendine ait bir değeri olması ya da devlet gibi otoriteler tarafından kabul edilen bir itibar değerine sahip olması gerektiğidir. (Yaşar, 2024)

İşlam dünyasında sanal paralara dair görüşler iki ana çizgide incelenmektedir.

a) İlk olarak yeni ortaya çıkan sanal paraların daha derinlemesine bir araştırmaya tabi tutulmasının gerektiği ifade edilmektedir. Temel ilke olarak eşyaların esas itibarıyla caiz olduğu vurgulanırken, henüz resmi otoriteler tarafından tanınmasa da insanların kripto paraları bir değişim aracı olarak kabul etmeleri ve bu araçların nesne mi yoksa para birimi mi olduğuna dair tartışmaların ön plana çıkarılması gerekliliği belirtmektedir. Ayrıca maddi bir değere sahip olmalarından dolayı zekât alınabileceği, bazıları tarafından kıymetli evrak ve hisse senetlerine benzetilmeleri sebebiyle bu paraların tamamen reddedilmesinin hatalı olacağı dile getirilmiştir. Kesin olarak haram olduğunu söylemenin sağlam bir temelinin olmadığı görüşünü savunan birçok âlim ve araştırma grubu, bu konuma dair farklı bakış açılarıyla ne çıkmaktadır. Muhammed Salih Müneccid (Saleh Munjid, 2020), Abdurrahman Berrak (Nasser Al-Barrak, 2020) gibi isimler ve İşlam Ekonomi Forumu bu zümrelere bir örnek teşkil etmektedir. İşlam İktisadi Forumu konuyla ilgili uzmanlardan müteşekkil 600 kişilik bir ekip ile kurulmuş bir platformdur ve sanal paraların nitelikleri ile alakalı detaylı bir rapor sunmuştur (Islamic Economic Forum, Bitcoin, January 14, 2018). Bu forum, konunun daha fazla tartışılması gerektiğini ve onay verenlerin bu varlıklarla speğlasyon yaparak kazanç sağlamalarını teşvik etmediğini belirtmektedir.

b) Diğer yandan Diyanet İşleri Başkanlığı ve çeşitli fetva otoriteleri, birçok ülkede kripto paraların kullanımının uygun olmadığı yönünde ifadelerde bulunmaktadır. Örneğin, Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı'nın vermiş olduğu fetvada, "Bitcoin ve Ethereum gibi sanal paraları yatırım maksadıyla almak caiz midir?" sorusu karşısında verilen yanıt, bu paraların devlet garantisi olmaması, merkezi bir finans kuruluşunun eksikliği ve değer artışına yönelik speğlasyonlara açık olmaları nedenleriyle şu an dinen uygun bulunmadığını ortaya koymaktadır. Diğer ülkelerin fetva kurulları da benzer görüşlerin altını çizmektedir. Örneğin, Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı tarafından yayımlanan bir açıklamada, kullanıcılar arasında yaygın olarak kabul gören bir değişim aracı olarak kullanılan paranın caiz olduğunu belirtilirken, belirli grupların haksız ve izinsiz zenginleşmesine neden olan dijital kripto paraların kullanımının uygun olmadığı ifade etmiştir (Din İşleri Yüksek Kurulu, 2019).

⁵ Fiziksel ya da sanal bir nesnenin blockchain mülkiyeti veya haklarının tokenlar aracılığıyla simgelenmesidir.

4.3. Kripto Paralara İlişkin Verilen Kurumsal Fetvalar

Kripto paralarla ilgili 7 kurulun fetvaları aşağıda verilmeye çalışılmıştır.

4.3.1. Diyanet İşleri Başkanlığına Bağlı Din İşleri Yüksek Kurulu

Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Din İşleri Yüksek Kurulu bu konu hakkında iki farklı açıklama gerçekleştirmiştir. İlk izah, DİYK'ya yönelik bir soru çerçevesinde 24 Kasım 2017 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

“Para, devletçe bastırılan kâğıt ya da metal nesnelerdir. Sanal para ise; arkasında herhangi merkezi finansal kurum bulunmayan özel kriptolanmış/şifrenlenmiş para birimidir. Bir para biriminin para hükümünde olabilmesi için ya değerini devlet otoritesinden almalı ya da altın gibi zati bir değere sahip olmalıdır. Sanal paraların devletin sağladığı itibari değere ve güce sahip olmaması, arkasında merkezi bir finansal kurumun bulunmayışı ve devlet teminatı olmaması sebebi ile para olarak değerlendirilemez. Ayrıca değeri hususunda spekulasyona açık olmaları, kara para aklama gibi meşru olmayan işlemlerde kolaylıkla kullanılabilmesi, devletin denetim ve gözetiminden uzak olması gibi sebeplerle sanal paraların alım satımını yapmak şu aşamada dinen uygun değildir”

Din İşleri Yüksek Kurulu'nun 2017 yılında gerçekleştirdiği başka bir açıklama metni aşağıdaki gibidir:

“Değişim aracı olarak genel kabul gören ve kaynağı itibariyle kullanıcılara güven sağlayan her türden paranın kullanımı dinen uygun görülmektedir. Bu bağlamda dikkat edilmesi gereken, paranın üretim yönteminde, dolaşım sürecinde ve muhatap olan kişiler açısından doğrudan bir belirsizlik (garar) durumunun bulunup bulunmadığıdır. Ayrıca, söz konusu para, aldanma veya dolandırıcılık amacı taşıyor mu ve belirli kişilerin haksız kazanç elde etmesine neden oluyor mu gibi unsurlar da dikkate alınmalıdır. Son yıllarda popülerleşen dijital-kripto paralara ilişkin olarak, bunların her birinin kullanımını yukarıdaki prensiplere göre değerlendirmek gerekmektedir. Kendinde ciddi belirsizlik barındıran ve büyük aldatma riski içeren, dolayısıyla hiçbir güvence sunmayan ve çoğunlukla saadet zinciri benzeri sistemlerle haksız kazanç sağlayan dijital kripto paraların kullanımı, hukuki ve dini açıdan kabul edilebilir değildir (Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, 2017). “İlgili iki açıklama doğrultusunda, mevcut durumda ülkemizde kripto paraların Diyanet tarafından resmi olarak caiz görülmediği düşüncesi yaygındır. Bununla birlikte, gelecekte kripto paraların geçerlilik kriterlerini karşılaması durumunda yeniden incelenebileceği dile getirilmektedir.”

4.3.2. Mısır Fetva Kurulu (Daru'l-İfta el-Mısırıyye)

Shawqı İbrahim Allām tarafından Mısır Fetva Kurulu adına kripto paralarla ilgili olarak yayımlanan fetva şu şekilde özetlenmiştir:

“Elektronik para birimleri vasıtasıyla gerçekleştirilen alım, satım ve kiralama işlemleri, İslami hukuk açısından yasaklanmıştır. Bu yasaklamanın temel gerekçeleri arasında, söz konusu para birimlerinin ekonomik dengeyi bozarak ekonomik yapıya zarar vermesi yer almaktadır. Ayrıca, bu işlemlere katılan bireylerin yasal haklarını savunma veya koruma konusunda imkanlarının bulunmadığı belirtilmektedir. Bunun yanı sıra, bu tür finansal araçların barındırdığı belirsizlik, bilgisizlik ve yanılmı gibi özellikler de bu yasaklamaya dayanak oluşturmaktadır” (Allam, 2017).

4.3.3. Faizsiz Finans Teşkilatları Muhasebe ve Teftiş Kurumu (Accounting and Auditing Organizations for Islamic Financial Institutions-AAOIFI)

AAOIFI⁶ lkemizdeki görüşlerle uyumlu bir şekilde kripto paraların İslami değerlere uygun olması gerektiğini, aksi takdirde bu paraların kullanılmasının uygun olmadığını belirtmektedir. Aynı zamanda, eğer bu para birimleri İslami kurallara uygunluk gösterirse, onların kabul edilebileceği ifade edilmektedir. AAOIFI, Stellar coin adıyla bilinen kripto para biriminin İslam hukuku çerçevesinde uygunluğuna dair bir sertifika vermeyi planladığını duyurmuştur. Bu gelişme, Körfez Arap lkeleri İş Birliği Konseyi'nde (Suudi Arabistan, Bahreyn, BAE, Kuveyt, Katar, Umman) ve Güneydoğu Asya'da (Endonezya ve Malezya) yer alan İslami finans kurumlarında Stellar teknolojisinin entegrasyonuna olanak tanımaktadır. Günümüzde, İslami bankacılık faaliyetleri yürüten tüm ülkeler ve kuruluşlar nezdinde AAOIFI, güvenilir bir otorite olarak kabul edilmekte ve yayınladığı standartlara uyulması büyük önem taşımaktadır. Kripto para teknolojisi ve bu teknolojinin İslami finans açısından meşruiyeti üzerine yapılan çalışmalarda (Khuttan, 2021), AAOIFI'nin kripto teknolojileriyle ilgili belirli İslami kurallarının mevcut olduğu ve kurallara uyulduğu takdirde olumlu fetvaların verilebileceği sonucuna varılmıştır.

⁶ Günümüzde İslami bankacılık çalışmaları yürüten tüm ülkeler ve kuruluşlar tarafından saygı gören AAOIFI, belirlediği standartlara uyulmasına büyük önem atfedilen bir uluslararası İslami finansal denetim kurumudur.

4.3.4. Filistin Yüksek Fetva Kurulu (Meclisü'l-İftâ el-A'lâ)

Filistin ve Kudüs'ün baş müftüsü olan Muhammed Hüseyin'in liderliğinde faaliyet gösteren Filistin Üst Düzey Fetva Kurulu tarafından yapılan açıklamanın özet içeriği aşağıda belirtilmiştir.

“Kripto paralar, İslam hukuku açısından meşru kabul edilen para birimlerinin taşınması gereken temel nitelikler olan, devlet otoritesine tabi olma ve geniş bir kabul görme koşullarını karşılayamamaktadır. Bu esaslar doğrultusunda, söz konusu para birimleri belirsizlik içermekte ve spekülâtif niteliğe sahip olmaktadır. Ek olarak, bu paraların anonim doğası, değerlerinin aşırı dalgalanabilirliği, güvenlik risklerinin bulunması ve dolandırıcılık girişimlerine açık olması gibi nedenlerle, Bitcoin'in alım satımı ve üretim faaliyetleri dinen sakıncalı olarak değerlendirilmektedir” (Kaya, 2018 & Özden, 2019).

4.3.5. Birleşik Arap Emirlikleri'ne Ait Vakıflar ve Din İşleri Yönetimi

Birleşik Arap Emirlikleri Vakıflar ve Din İşleri Yönetimi tarafından 2018 yılının ilk döneminde yayımlanan 88972 numaralı fetva, özetle şu şekilde ifade edilebilir:

“Bitcoin ve benzeri kripto paralar, devlet tarafından çıkarılmış olma ve kullanıcı haklarının korunması gibi paranın temel işlevlerini yerine getirme noktasında yetersiz kaldıkları sürece, yasal bir zemine sahip değildir. Bu sebeple, Bitcoin ve diğer kripto para birimleri ile yapılan işlemlere izin verilmemektedir. Finansal piyasalar ve toplumun genel dengesi açısından, bu tür varlıklarla ilgili yapılan işlemler, olumsuz sonuçlar doğurabilir. Bu yaklaşım, Bitcoin ve diğer tüm dijital para birimlerini kapsamaktadır. Ancak, eğer bu para birimleri düzenlenir ve yetkili otoriteler tarafından denetlenirse, meşru bir para birimi olarak kabul edilebilirler” (İslami İşler ve Vakıflar Genel Kurumu, 2018).

4.3.6. Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığındaki “Wifaqul Ulama”

Wifaqul Ulama'nın 2 Aralık 2016 tarihinde yaptığı açıklamanın özeti şu şekildedir:

“Bitcoin ve benzeri kripto paralar, yasa dışı servet edinim süreçlerini teşvik ederek dolandırıcılık ve aldatma risklerini barındırmaktadır, bu da kabul edilemez bir durumdur. Bu öğeler, aşırı belirsizlik ve spekülâtif işlemlerle birleştiğinde daha da olumsuz bir hale gelmektedir. Şansa dayalı oyun benzeri işlemler, İslam ekonomi ilkeleriyle örtüşmediği için bu tür faaliyetlere izin verilmesi uygun değildir. Bu nedenle, kişisel ve finansal zarar riski taşıyan bu tür güvenilmez şirketler veya paralarla ilişki kurmaktan kaçınılmalıdır” (Mohammed, 2016).

4.3.7. Güney Afrika'nın “Majlisul Ulama”

Güney Afrika'nın Majlisul Ulama'sının 16 Ocak 2018 tarihinde yayımladığı “Bitcoin para birimi değildir” başlıklı görüşü kısaca şöyledir:

“Bitcoin ve diğer kripto para birimlerinin gerçek bir para birimi olarak kabul edilmesi düşüncesi, temelsiz olup konunun yanlış anlaşılmasından kaynaklanmaktadır. Bir kripto para biriminin meşru bir para birimi statüsüne sahip olabilmesi için, yalnızca devlet tarafından resmî bir şekilde bu rolün verilmesi gerekir. Bitcoin, ticaret olarak değerlendirilmekten ziyade, büyük ölçüde spekülasyon ve haksız kazanç fırsatları sunar. Bahsedilen gizlilik özelliği, aslında büyük ölçüde aldatıcıdır ve bu sistemde gerçek bir gizlilikten söz edilemez. Şu anki haliyle Bitcoin, İslam hukuku açısından haramdır ve bir para birimi olarak kabul edilmez. Müslüman bireylerin bu tür spekülâtif faaliyetlere katılımı uygun görülmemektedir” (Majlisul Ulama, 2018).

4.4. İslam Dünyasında Öne Çıkan Fıkıh Âlimlerinin Vermiş Olduğu Fetvalar ve Bu Fetvalara Dair Değerlendirmeleri

Bu konu başlığı altında toplamda 15 fıkıh âliminin görüşleri ele alınmıştır. Bu kişilerin seçilmesinde, ilgili fıkıh âlimlerin İslam Ekonomi ve Finans alanında yürüttükleri çalışmalar, devlet ile denetleyici otoritelerin İslami finans konusunda önemli danışmanlık görevlerini üstlenmiş olmaları, bu alanda ilk akla gelen isimler arasında yer almaları ve konu hakkında kamuya yönelik açıklamalarda bulunmaları önemli bir rol oynamıştır.

4.4.1. Hayrettin Karaman

Türkiye İslâm Hukuku alanında uzman olan Hayrettin Karaman'ın 2017 yılında yayınladığı iki inceleme mevcuttur. Bu incelemeler aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Kripto paraların, uluslararası güç odaklarından bağımsız, denetlenemez, dondurulamaz özelliklere sahip olması ve para transferinde aracılar (bankalara) ihtiyaç duymaması gibi olumlu yönleri vardır. Ancak, bu durumun bazı olumsuz tarafları da bulunmaktadır. (Canbaz ve Berkun, 2021: s.121).

Blockchain teknolojisinde tüm veriler herkesin erişimine açıkken, hesapların sahipleri ise anonim kalmaktadır. Herhangi bir isim veya kimlik bilgisi mevcut olmadığından, kaynakların takibi mümkün değildir. Tüm işlemler kodlar aracılığıyla gözlenmektedir. Bu hâl, kara para ibra etme gibi olumsuz durumların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kripto para hesaplarının sahipleri, belirli bir şifre ile koruma altındadır; bu şifreler kaybedildiğinde, söz konusu paralara bir daha erişim sağlanamamaktadır.

Sistemin madencilik boyutu, bilgisayar ve işlemci kullanımı gibi harcamaların ciddi boyutlara ulaşmasına ve büyük miktarda elektrik tüketimine neden olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, bahsedilen teknolojinin israf potansiyeli oldukça dikkate değerdir. Kripto para teknolojilerine dair hukuki düzenlemelerin varlığı söz konusu değildir. Bu hukuki boşluğun giderilmesi gereklidir. Örnek vermek gerekirse, kripto paraların çalınması durumunda herhangi bir ceza yaptırımını ya da miras durumunda mirasçılara intikal gibi temel hukuki güvenceler mevcut değildir. Dijital kripto paralar, yüksek bir oynaklık riski taşımaktadır. Örneğin, 1 bitcoin'in değeri 20 bin dolardan ansızın 4 bin dolara düşebilir. Bu yüksek risk faktörü İslam'da garar (aldanma) olarak tanımlanmakta ve kabul edilmemektedir (Karaman, 2017).

Karaman ikici değerlendirmeyi şu şekilde yapmaktadır:

“Devletlerin mutlak kontrolü altında bulunan ve genellikle karşılıksız olan birçok para biriminin dahi önemli ölçüde adaletsiz kazançlar ve kayıplar yaratabildiği göz önüne alındığında, sanal paraların bu tür sonuçlar doğurma potansiyelinin daha yüksek olduğu açıktır. Fıkıh kuralları çerçevesinde, döviz, altın gibi varlıklara yatırım yaparak, bu varlıkların değerlerinin artışıyla birlikte satış yaparak kazanç elde etmek caiz görülse de, bu kazanç yöntemi bir tür stokçuluk olarak değerlendirilebilir. Bu açıdan, paranın üretim sürecine katkı sağlamadığı ve topluma fayda sunmadığı için takva sahibi Müslümanların bu tür kazanç yollarını tercih etmemeleri önerilmektedir. Sanal para alım satımı yoluyla elde edilen kazançlar ise, belirtilen özellikler nedeniyle, İslami hükümlere göre uygun değildir” (Karaman, 2017).

Sonuç itibarıyla, bilhassa Türkiye ve uluslararası alanda görüşlerine değer verilen Hayrettin Karaman, kripto teknolojisini belirli nedenlerden ötürü meşru bulmamaktadır.

4.4.2. Hamdi Döndüren

Hamdi Döndüren, bitcoin ve benzeri finansal araçların belirsizlik ve risk barındırdığını, yüksek dalgalanmalara tabi olduğunu ve kumar kategorisine girdiğini ifade ederek, bunların meşruiyet kazanamayacağına dikkat çekmiştir. Ancak, kripto teknolojilerinin tamamen haram sayılmadığını, sadece mekruh bir durum taşıdığını düşünmektedir. Kripto paraların toplum tarafından hızlı kazanç elde etme aracı olarak algılandığını ve bu nedenle bu tür uygulamalardan kaçınılması gerektiğini ileri sürmektedir (Döndüren, 2021).

4.4.3. Süleyman Kaya

Kaya, 2018 yılında kripto paralara dair açıkladığı düşüncelerle ülkemiz genel görüşlerinden farklı bir noktaya değinmektedir. Kaya, bazı belirsizliklerin ve problemlerinin çözülmesi durumunda kripto para kullanımı için bir engel teşkil etmeyeceğini belirtmektedir. Yapılan açıklamanın sonucu ise şu şekildedir:

“Kripto paraların ticaret, değer saklama ya da para transferi amacıyla kullanımında İslami hukuk açısından bir sakınca bulunmamaktadır. Aynı şekilde, kripto madenciliği de fıkıh çerçevesinde meşru kabul edilmektedir. Bununla birlikte, bu dijital varlıkların spekülasyon veya manipülasyon amacıyla kullanılması meşru değildir. Ayrıca, kripto paraların yasa dışı işler, kara para aklama ya da kaçakçılık gibi faaliyetlerde kullanılması da caiz değildir. Bu meşruiyet dışı durumlar, tedavüldeki tüm para birimleri için de geçerlidir. Kripto paralar ister para, ister emtia, isterse finansal varlık olarak değerlendirilsin, fıkhi açıdan mütekavvim, yani ekonomik değeri olan bir varlık olarak kabul edilebilir. Bu sebeple, kripto paralar zenginlik hesaplarına dahil edilmeli ve zekâtları verilmelidir. Kripto para birimlerine doğrudan karşı çıkmak yerine, onların doğurabileceği potansiyel fırsatları değerlendirirken, manipülasyon ve spekülasyona karşı insanları bilinçlendirmek daha uygun bir yaklaşım olacaktır” (Kaya, 2018).

4.4.4. Servet Bayındır

Bayındır'ın 21 Aralık 2017 tarihinde Fetva.Net platformu aracılığıyla kripto paraların kullanımıyla ilgili sunduğu görüş aşağıdaki gibidir:

“Finansal araçlar olarak tanımlanan bu tür varlıkların doğasının ne olduğu, hangi ekonomik ihtiyaçları karşıladığı, olası olumsuz durumlarda sorumluluğun kimde olduğu, verilen güvencelerin ihlal edilmesi durumunda uygulanacak yaptırımların kim tarafından ve nasıl gerçekleştirileceği gibi sorular belirsizliğini korumaktadır. Eğer bu varlıklar bir para birimi olarak kabul edilecekse, ihraç yetkisinin hangi hakka dayandırıldığı ve bu

yetkinin kimden alındığı gibi konular da netleşmiş değildir. Bu belirsizlikler nedeniyle, bu tür finansal araçlara şu an için yatırım yapmak uygun değildir. Bahsi geçen sorulara tatmin edici ve mantıklı yanıtlar sağlanmadıkça, bu tür yatırımlar İslami açıdan caiz kabul edilemez” (Bayındır, 2017).

4.4.5. Ali Muhyiddin el-Karadâğî

El-Karadâğî’inin Bitcoin ve diğer kripto para birimleriyle ilgili düşünceleri aşağıdaki gibidir;

“Bitcoin ve benzeri kripto paraların kullanımından elde edilen kazançlar, bireylerin varlıklarının uygun olmayan yollarla el değiştirmesi biçiminde değerlendirilebilir. Bu tür yatırımların çoğunda, çok az sayıda kişi kazanç sağlarken, büyük bir çoğunluk finansal kayıplar yaşamaktadır. Bu durum, adil olmayan bir kazanç ve haksız zenginleşme olarak görülmektedir ve bu nedenle kripto paraların kullanımı İslam hukuku çerçevesinde uygun değildir. Mevcut yapısıyla, bu tür dijital para birimleri meşru para olarak kabul edilemez; zira yaratılış amacı gereği gerçek bir para misyonu taşımadığı anlaşılmaktadır. Bitcoin, bir para biriminden beklenen temel işlevleri karşılayamamaktadır ve çeşitli yasa dışı işlemlerin gerçekleştirilmesine imkân tanımaktadır. Üstelik bu paraların arkasında herhangi bir resmi otoritenin bulunmaması da önemli bir sorun olarak öne çıkmaktadır” (Özden, 2019).

4.4.6. Monzer Kahf

İslam iktisadı sahasında, bankacılık ve finans ile ilgili modern düşünürlerden biri olarak tanınan Kahf, kripto paralar üzerine verdiği fetvada, bu tür paraların üretimi ve basımında devlet otoritesinin bulunmadığı, meşru bir ödeme aracı olarak kabul edilmediği, toplumsal olarak yaygın bir kabul görmediği ve dolayısıyla para niteliği taşımadığına dair sorunlar yaşandığını belirtmektedir. Sisteme yönelik ciddi endişeleri olduğunu dile getiren Kahf, bu paraların “para” olarak değerlendirilmemesinin yanı sıra, kripto paraların geçerli bir varlık olarak da tanınamayacağını iddia etmektedir. Ayrıca, kripto paraların risk içerdiğini ve yüksek düzeyde spekülasyona açık olduğunu da ifade etmiştir. Sonuç olarak, Kahf, kripto paraların alım satımını, bu paralarla ticaret yapmayı ve sahip olunmasını uygun görmemektedir. (Yazıcı, 2020).

4.4.7. Muftü Muhammad Abu-Bakar

Avrupa Araştırma ve Fetva Komisyonu’nda görev almış ayını zamanda Kuveyt Evkaf Bakanlığı Fetva Komisyonu ile Milletlerarası İslâmî Zekât Komite üyeliğini yürüten Prof. Dr. Abdüssettar Ebu Ğudde, kripto paraların temel niteliklerini taşınamaması ve önemli işlevleri yerine getirememesi nedeniyle hukuken kabul edilemeyeceğini savunmaktadır. Para olarak değerlendirilemeyen bu teknolojinin, sahiplerine herhangi bir yarar sağlamayacağı; ayrıca başka bir mal veya yatırım aracı olarak da geçerli olamayacağını belirtmiştir. Bu bağlamda, kripto paraların hem kullanımı hem de yatırıma konu edilmesinin caiz olmadığını vurgulamıştır. (Yazıcı, 2020).

4.4.8. Müftü Faraz Adam

Müftü Faraz, konuya dair fikirlerini belirtirken, Bitcoin’in tradisyonel para anlayışından çok, bir tür müteakvim mal olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte, Bitcoin ve benzeri dijital para birimlerinin, fıkhi bakımdan paranın temel özelliklerini taşımadığını ve dolayısıyla semen niteliğine sahip olmadığını belirtmektedir. Faraz, kripto paraların barındırdığı bazı olumsuz özellikler arasında güvenlik riski, teknolojik tehlikeler, kara para aklama olasılığı, aşırı volatilité, veri ihlalleri, işlem sorunları, aracılık riskleri, yasal düzenlemelerle ilgili zorluklar, deflasyon tehdidi, tek el oluşturma riski ve likidite sorunları sayılmaktadır. Ayrıca bu varlıkların genellikle para olarak tanımlanmasına rağmen, esasen yalnızca yatırım amacıyla kullanıldığını ve fiyatlarının yapay olarak yükseltildiğini öne sürmektedir. Sonuç olarak kripto paraların birçok risk taşımasına rağmen, bu risklerin ortadan kaldırılması durumunda söz konusu varlıkların İslam ekonomisi açısından uygun hale getirilebileceğini iddia etmektedir. (Yıldız, 2020).

4.4.9. Charles Evans

Evans, 2015 yılında kaleme aldığı araştırmasında blockchain teknolojisinin İslami finans ve bankacılık ihtiyaçlarıyla ne ölçüde uyumlu olduğunu incelemiştir. Çalışmanın belirli bir sınırlılığı olabileceğini belirtse de elde edilen sonuçların geçerliliğini vurgulamaktadır. Yazar kripto paraların faiz yasakları ile uyumlu olduğunu ve bu çerçevede tarafların İslam ekonomisindeki risk paylaşımına katıldığını ileri sürmektedir. İslam alimlerinin görüşlerine göndermede bulunarak sair topyekün para birimlerinde tekabül eden sorunlarının tartışmalı olduğunu, kripto paraların ise geleneksel paralarla benzer bir itibari değer taşıdığını ifade etmektedir. Bu karşıt görüş ve iddiaların yeterli kanıtlara dayanmadığını düşünmektedir. Sonuç kısmında kripto paraların milletlerarası ticarete diğer para birimlerine kıyasla daha elverişli bir aktarım ve mubadele aracı olduğunu belirtmektedir (Evans, 2015).

4.4.10. Şeyh Muhammed Taki Usmani

Usmani, Kripto paralarla ilgili fetvasını şöyle açıklıyor;

“Paralar aslen bir değişim aracıdır ve bunları kar elde etmek için alınıp satılabilir bir meta haline getirmek İslam ekonomisinin felsefesine aykırıdır. Şeriat'ta Bitcoin veya diğer Kripto Paraları para birimi olarak kabul etmek için geçerli bir sebep yoktur. Bu sadece karmaşık bir matematiksel işlemle üretilen hayali bir sayıdır. Garar veya Spekülasyonlar için satın alınır ve yasadışı veya hukuka aykırı işlemlerde kullanılır” (<https://aims.education/is-bitcoin-halal-or-bitcoin-haram/>).

4.4.11. Abdullah b. Muhammed b. Abdülvehhâb el-Akil

El-Akil, kripto para edinimi için gerçekleştirilen madencilik faaliyetlerinin bir iş karşılığındaki ücret ya da ödül vaadini içeren bir *cuâle*⁷ akdi olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu görüş çerçevesinde madencilik faaliyetlerinin ve bu şekilde kripto para sahibi olmanın caiz olduğuna inanmıştır. Ayrıca teknik bilgi ve yoğun çaba ile kripto para kazanan bireyin bu dijital varlığa sahip olmasının da meşru bir hak olduğunu belirtmiştir. (Alkış, 2018)

4.4.12. Muhammed Ebû Bekir

Endonezya'da faaliyet gösteren Blossom Finance'ın Şeriat uzmanı olarak görev yapan Muhammed Ebû Bekir, bir şeyin para sayılabilmesi için mutlaka yasal bir statüye sahip olmasının gerekli olmadığını belirtmektedir. Şeriat perspektifine göre paranın esas özelliği toplumda kabul görmesidir. Ayrıca, kripto para birimlerinde merkezi bir yönetimin bulunmaması ve bunları üretenlerin kimliğinin belirsizliği hakkında Bitcoin örneğini vererek şu değerlendirmeyi yapmıştır: Bitcoin madenciliği ve işlem süreçlerine ilişkin yasaları ve kuralları değiştirmek matematiksel olarak imkânsızdır, çünkü Bitcoin sisteminin temelini oluşturan kriptografik teknoloji bu hususu engellemeye yönelik bir işlevsellik sunmaktadır. Ek olarak Bitcoin herhangi bir devlet ya da merkez bankası aracılığıyla işletilen merkezi sistemlerden çok daha emin bir şekilde blockchain teknolojisine dayanmaktadır. Herhangi bir otorite tarafından garanti ve desteklenmeyen Bitcoin, blockchain ve kriptografi teknolojilerinin sağladığı güvenlik sayesinde istikrarını korumaktadır. Şeriatın paraya dair en önemli kaygısı servetin korunmasıdır; tarih boyunca pek çok örnekte devletler ve merkez bankaları enflasyonu kullanarak varlıkları azaltma yoluna gitmiştir. Bu bağlamda Bitcoin'in merkezi bir otoriteye bağımlı olmaması onu daha da güçlü kılmaktadır (Ebûbekir, 2017, s. 17- 18).

4.4.13. İbrahim b. Ahmet b. Muhammed Yahyâ

Muhammed Yahyâ, kaleme aldığı eserinde Bitcoin'in temel ilkelerini özet bir şekilde incelemiştir. Çalışmada ünlü ekonomistlerin "Bitcoin ne bir para ne de bir maldır" ve "Bitcoin bir para veya mal özelliği kazanmıştır" şeklindeki görüşlerine yer verilmiştir. Ek olarak altın ve gümüşün mevcut oluşu ile bunların para olarak değerlendirilmesi hususlarında İslami perspektiflerden de bahsedilmiştir. Daha sonra yazar Bitcoin üzerinden zekât kavramını inceleyerek ribanın oluşup oluşmadığını sorgulamıştır. Yazar Bitcoin'i bankalarda ve kâğıt paralarla mevcut dijital paralarla karşılaştırarak ribanın gerçekleşeceği sonucuna ulaşmış, bu nedenle bu tür dijital para birimlerinin alım satımında ribaya bulaşmamak için kabz ve denklik ilkelerine dikkat edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu bağlamda, (Özden, 2019, s. 43):

“... tüm bunların ötesinde, Bitcoin bir para cinsidir. Kendi cinsiyle, diğer paralarla veya diğer cins elektronik paralarla yapılan alışverişte kabz ve eşitliğin sağlanması gerekmektedir. Bu şartlar yerine getirildiği takdirde kullanım mümkündür. Doğruyu yalnızca Allah bilir.” ifadelerini kullanmıştır.

4.4.14. Muftü Amjad Mohammed

Muftü Mohammed, Bitcoin'in hükmü nedir caiz mi dir? Gelen soru üzerine yaptığı açıklama şu şekildedir:

Bir para birimi olarak sahip olmadığı çeşitli özellikler bulunmaktadır; örneğin, geçmişte yaşanan siber saldırılar nedeniyle oldukça dalgalı bir seyir izlemekte ve değer saklama aracı olarak yeterliliği ciddi şekilde eksik kalmaktadır. Örnek vermek gerekirse; Bitcoin 2014'ün başında yaklaşık 600 sterlin değerindeyken, sonbaharda bu değer 300 sterline düşmüş ve Ocak 2015'te 150 sterline gerilemiştir. Ayrıca buna bağlı olarak ortaya çıkan bazı gereksiz risklerin bulunduğu ve bu risklerin daha da artarak istikrarsız bir yapı oluşturması, İslami ilkeler doğrultusunda bir para birimi olarak kabul edilememesine yol açmaktadır. Bu durum, yukarıda belirtilen teknoloji ile ilgili incelemelere dayanan akademik bir değerlendirmedir. Kripto paranın doğasında merkezsiz olma gerekliliği, kumar ve şansa dayalı işlemlerin doğrulanma yönteminin İslami iş ilkelerine ters düşeceği ve bu

⁷ Belirli bir hizmetin ifası karşılığında sunulan ücret veya ödül vaadini ifade eden kavrama *cuâle* denilmektedir.

nedenle inançları gereği bu tür işlemlerden kaçınmayı tercih eden Müslümanlar için kabul edilemez olacağı anlamına gelmektedir. (Mohammed, 2017).

4.4.15. Nureddin Yıldız

“Kripto para veya sanal para ile ilgili olarak yasaklanabileceğini söyleyebilir misiniz? Acaba helal kabul edilmesi mümkün müdür?” Yıldız, kendisine yöneltilen bu sorular üzerine yaptığı açıklama şu şekildedir;

Belirttiğiniz bu para türleri, büyük bir belirsizlik ve tuzak içermektedir. Devlet otoritesinden bağımsız bir mekanizmayla ortaya çıkması ise ayrı bir meseledir. Bu sebepten ötürü, mevcut durumu itibarıyla kripto paraların helal olduğu söylemek zordur. Buradaki asıl sorun, paranın kâğıt formda olmaması ya da matematiksel olarak kodlanmış rakamlar şeklinde olması değil, daha çok içerdii belirsizlik ve tuzak unsurlarındadır. Eğer ilerleyen zamanda kripto paralar, mevcut kâğıt paralar gibi piyasada değer bulur ve resmileşirse, o takdirde şu anda kâğıt para ve altın için geçerli olan kurallar kripto paralar için de uygulanabilir hale gelecektir. Bu bağlamda öne çıkan bazı esaslar şunlardır: Kripto paranın kendisi ya da altın ile taksitli satış yapılması caiz olmayacaktır. Nasıl altın taksitli bir şekilde satılmıyorsa, aynı şekilde bu para da satılmayacaktır. Bir kripto para, kendi cinsi ile farklı bir fiyat üzerinden değiştirilmesi mümkün olmayacaktır. Diğer yandan, bir kripto paranın başka bir kripto para ile değiştirilmesi, tüm işlemlerin anında sonuçlandığı bir süreçte yapılması durumunda caiz olacaktır. Altın ile farklı bir para birimini değiştirdiğimizde geçerli olan hüküm burada da aynı şekilde uygulanacaktır. Son olarak, kripto paralar zekât konusuna tabi olacaktır. Nisaba ulaşması veya diğer birikimlerle bir araya gelmesi durumunda zekât verme yükümlülüğü doğacaktır. (Yıldız, 2023).

5. Sonuç ve Öneriler

İslam Fıkhi ve dini öğretilerinin temel kaynakları olan Kur’ân-ı Kerîm ile Sünnet-i Nebî İslam’ın ekonomik yaklaşımlarına da temel oluşturmaktadır. Kur’an ayetleri ve hadislerde sistematik para-iktisat teorilerine ilişkin doğrudan hukuk kuralları yer almamakla birlikte, borçlanma ayeti gibi bazı özel durumları hariç tutarsak, özellikle faiz, garar (belirsizlik) yasağı ile haksız kazanç yollarının önlenmesi konularında ekonomik ve ticari hayata ilişkin genel ilkeler ve adaletin sağlanmasına yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Bu bağlamda, söz konusu temel kaynaklarda bir şeyin para olarak tanınmasına ilişkin somut ve ayrıntılı bir değerlendirme bulunmamaktadır. Zaten bu tür bir konunun belirli naslarla sabit olması beklenmez. Dolayısıyla paranın esas işlevlerini yerine getiren ve İslam’ın meşruiyet anlayışına uygun olan her şeyin para olarak kabul edilebileceği söylenebilir.

Blockchain teknolojisi ve kripto paraların İslam fikhındaki yeri oldukça karmaşık ve dinamik bir tartışma konusu olmaktadır. İslam hukukunda ekonomik araç ve sistemlerin meşruiyeti belirlenirken dürüstlük, karşılıklı rıza, faiz yasağı (riba) ve aşırı belirsizlikten (gharar) kaçınma gibi temel ilkeler göz önünde bulundurulmaktadır. Blockchain ve kripto paraların bu ilkelere uyumu çeşitli açılardan değerlendirilmektedir.

İlk olarak blockchain teknolojisinin kendisi merkeziyetsiz bir yapıya sahip olması bakımından İslam hukuku bağlamında potansiyel olarak olumlu bir değerlendirmeye karşılaşılabilmektedir. Şeffaflık, değişmezlik (immutability) ve doğruluğun kolayca izlenebilir olması, taraflar arasında güven sağlayabileceğinden, ticari işlemlerin dürüstlük temelinde yürütülmesi açısından avantaj sağlamaktadır.

Öte yandan, kripto paralar İslam fikhının bazı temel ilkeleri açısından tartışmalara yol açabilmektedir. Özellikle kripto paraların değerindeki yüksek volatiliteler, aşırı belirsizlik ve spekülatif davranışları teşvik edici yapısı nedeniyle gharar yasağı kapsamında çeşitli sorunlar teşkil edebilmektedir. Gharar, herhangi bir işlemin aşırı belirsizlik veya risk içermesini ifade eder ve İslam hukukunda bu tür işlemlerden kaçınılması önerilmektedir. Bu bağlamda kripto paraların ticaretinin bu riski barındırdığı düşüncesiyle bazı alimler tarafından caiz görülmemektedir.

Bir başka tartışma alanı kripto paraların faizli işlemlerle olan ilişkisi yani riba konusudur. Merkezi finansal sistemlerde olduğu gibi bazı kripto para işlemleri faiz unsuru taşıyan yapılar oluşturabilir ki bu durum İslam fıkhi açısından katı bir şekilde yerilmiştir. Ancak kripto para birimlerinin zekât ve sadaka gibi ibadetlerde kullanımının mümkün olması dijital finansal araçların zekât oranlarını hesaplama ve takipte kolaylık sağlama potansiyeli bu yeni finansal araçların İslami hayırseverlik uygulamalarında yenilikçi çözümler sunabileceğini göstermektedir. Zekâtın hedeflenen ihtiyaç sahiplerine doğrudan ulaştırılmasındaki hız ve etkinlik kripto para kullanımının başka bir olumlu yönünü sunmaktadır.

Bunlarda yola çıkarak blockchain teknolojisi ve kripto paralar hem potansiyel hem de riskler sunan karmaşık bir yapı arz etmektedir. İslam fıkhi temel prensipleri ile uyumlu bir yaklaşım geliştirilmesi için bu yeni teknolojilerin dikkatlice analiz edilmesi gerekmektedir. Fıkhi alimleri blockchain ve kripto paraların mevcut gelişmeleri ışığında yeniden ve sürekli olarak değerlendirilmesini savunmaktadır. Özetle alanın sürekli gelişim ve değişime bağlı

olduğu ve bu nedenle İslam hukuku açısından belirli bir sonucun zamansal ve bağlamsal faktörler tarafından etkileneceği yönündedir.

Ayrıca kripto para birimleri İslam iktisadı ve finansı kapsamındaki bazı endişeleri beraberinde getirmiştir. Bu endişeler İslami finans kuruluşlarının ve İslam Hukuku uzmanlarının görüşleri doğrultusunda belirli bir yapıya oturmuş gibi görünmektedir. Teknolojiye yönelik eleştiriler hizmet sağlayıcılar tarafından dikkate alınır ve bu eleştirilere uygun çözümler geliştirilirse, bu teknolojinin meşruiyetine dair mevcut soru işaretleri ortadan kalkması muhtemeldir. Ancak, karşılaşılan temel zorluk bu değişikliklerin kripto paraların varoluşsal amacıyla çelişmesi durumudur. Kripto para teknolojisinin özünde otoriteden bağımsız olma ve kimlik gizliliği yer alırken, bu unsurlar İslami açıdan meşruiyet değerlendirmelerinde itirazlara neden olmaktadır. Özetle bu ve buna benzer değişiklikler, kripto para teknolojisinin temel felsefesiyle uyumsuzluk gösterebilmektedir.

Sonuç olarak incelenen fetvalar ve görüşler ışığında kripto para teknolojisinin genel olarak caiz olmadığına dair bir kanaat oluşmuş olsa da, değerlendirmelerin tam bir fikir birliği içinde olmadığı görülmektedir. Bu görüş ayrılıkları içinde dikkat çeken bir nokta, bir uzmanın üzerinde durduğu itirazın başka bir uzman tarafından tamamen aksi bir şekilde yorumlanabilmesidir. İslam Hukuku'nu referans alarak yapılan bu türden ihtilaflar kafalarda bir karışıklık yaratabilme potansiyeline sahip olmaktadır. Kripto paraların İslami finans bağlamında değerlendirilmesine bakıldığında bireysel görüşlerin kurumsal görüşlere kıyasla kripto paralara daha olumlu yaklaştığı izlenimi edinilmektedir. Bu durum, kurumsal olarak belirtilen görüşlerin tüm Müslüman toplumlar üzerinde etkili olabileceği ve bu bağlamda İslami bir sorumluluk taşıdığı endişesinden kaynaklanmaktadır.

Bu ve benzeri konularda yeni fetva ve görüşlerin ortaya çıkmasıyla çalışmalar tekrar incelenmeli ve bu konuda ki ilgililerin bilimsel çalışmalarla bilgilendirilmesi gerektiği önerilmektedir. Bu konunun zamanla genel kabul gören temeller üzerine oturtulacağı kanaatinde olmakla birlikte İslamiyette azami hassasiyet duyulan haram ve helal konularında çok dikkatli olunması gerektiği düşünölmektedir. Sonuçta fetvalar inanan toplumları etkilemekte ve bu yönde mesuliyet giderek artmaktadır. Kripto paralar devletlerce sınırları belli yasal bir zemine oturturulursa İslam da meşru olup olmaması hususunda görüşler daha iyi netleşebilir. Fakat bu söylemden “*devletlerin nihai kararlarına göre tüm helal ve haram konuları belirlenir*” düşüncesi asla çıkarılmamalıdır.

Son olarak İslami otoritelerin ve önde gelen İslam alimlerinin yeni bulunan finansal ürünleri kapsamlı bir şekilde araştırmalı, her detayı incelemeli ve konunun uzmanlarından bilgi ve görüşlerini alıp ondan sonra ortaya bir görüş sunmaları neticesi, olabilecek hataları minimize edeceği inancındayız. Yüce Allahın Kuran-ı Kerim’de şu ayetinde mealen: “(Ey mü’minler!) O, hoşunuza gitmediği hâlde savaş size farz kıldı. Fakat olur ki, bir şeyden hoşlanmazsınız ama, o sizin için hayırlıdır. Ve olur ki bir şeyi (de) seversiniz, hâlbuki o sizin için bir şerdir. Allah ise (sizin için hayır olanı) bilir de siz bilmezsiniz” buyurulmaktadır (Bakara Suresi 216. Ayet) bu vb ayet ve hadisler ışığında finansal enstürümanlar konusunda ki fetva ve görüşler Müslümanların yararına olabileceği düşüncesi popölizm vb. olgulardan uzak sadece Allah rızası gözetilerek verilmesi durumunda alınan kararların daha isabetli olacağı düşünölmektedir. Özetle Ali Semerkandi Hz. ait olduğu bilinen; “*Niyet Hayr, Akibet Hayr*” görüşünden yola çıkarak verilen fetvalarda ortaya çıkacak toplumsal neticenin iyi ve hayırlı olacağı düşünölmektedir.

KAYNAKÇA

Alkış, A. (2018). Para Olabilme Yönüyle İslam Hukuku Açısından Kripto Para. Kahramanmarař Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakóltesi Dergisi, 8(2), 69-90.

Allam, S. İ. (2017, Aralık 28). Bitcoin Denilen Elektronik Para Birimini Alıp Satmanın Hükmü Nedir? Erişim Adresi

Daru'l-İfta: <https://www.dar-alifta.org/>

Almış, Beyzanur (2022). Madeni Paradan Dijital Paraya: İslami Finans İlkeleri Doğrultusunda Kripto Paraların İncelenmesi. Karabük Üniversitesi. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Finans Ve Bankacılık Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. S.124.

Bayındır, S. (2017, Aralık 21). Bitcoin Veya Ethereum Gibi Sanal Kripto Paralara Yatırım Yapmanın, Bunları Alıp

Satmanın Hükmü Nedir? Erişim Adresi Fetva: <http://www.fetva.net/Alisveris/Bitcoin-Vs-Gibi-Dijital-Paralari-Alip-Satmanin-Hukmu-Nedir.Html>

Canbaz, M. F. Ve Berkun, G. (2021). Kripto Para Teknolojisi Ve İslami Finans Açısından Meşruiyeti. Uluslararası Bankacılık, Ekonomi Ve Yönetim Araştırmaları Dergisi. Cilt:4, Sayı: 1, Sayfa: 98-133.

Civelek, A. (2020). İslâm Hukuku Açısından Kripto Paralar (Tez No. 647082). Yuksek Lisans Tezi, Canakkale Onsekiz Mart Universitesi.

Coin Türk. (2025). Türk Bitcoin Borsaları. Coin Türk: Erişim Adresi <https://www.coin-turk.com>.

Çetin, A. (2020). İslami Esaslara Uygun Kripto Para Önerisi: İslami Coin (Iscoin). Finansal Araştırmalar Ve Çalışmalar Dergisi, 63-89.

Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı. (2017). Dijital Kripto Paraların Kullanımının Dini Hükümü Nedir? Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı: Erişim Adresi <https://kurul.diyamet.gov.tr/karar-mutalaa-cevap/38212/dijital-kripto-paralarin-kullaniminin-dini-hukmu-nedir>

Doğan, Hasan (2018). İslam Hukuku Açısından Kripto Paralar Ve Blockchain Şifreleme Teknolojisi. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.26, S.2, 2018, S.225-253.

Döndüren, H. (2021). “İslâm’da Para Ve Kripto Para İlişkisi” Vuslat Eğitim, Kültür Ve Düşünce Dergisi. Ağustos. Sayı: 242. İstanbul.

Döndüren, H. (2020, 12 23). İslami Finans, Kripto Para Ve Güncel Ticari Meseleler. (Dersiad, Röportaj Yapan).

Durdu, E. (2018). “Kripto Para Birimi Olarak Bitcoin Ve Ceza Hukuku”. Yüksek Lisans Tezi.

Ergun, H., & Esenkaya, A. (2022). Blockchain Teknolojisi İle Finansal Piyasalar Da Yaşanan Gelişmeler Üzerine Bir İnceleme. Karatay İslam İktisadi Ve Finans Dergisi, 1(1), 77-98.

Erkan, H., Kazak, H., Ve Çeker, O. (2020). Kripto Paraların İslam Para Sistemi Açısından Uygunluğu: Türkiye İçin Uygulanabilir İslami Kripto Para Modeli Önerisi. Journal Of Accounting, Finance And Auditing Studies.

Esenkaya, A., Ve Ergun, H. (2019). Kripto Paralar Ve Blockchain Teknolojisinin İslami Finans Açısından Değerlendirmesi. Uluslararası İslam Ekonomisi, Finans Ve Etik Kongresi (S. 46-55). İstanbul: Kto Kartay Üniversitesi.

Evans, C. W. (2015). Bitcoin İn Islamic Banking And Finance. Journal Of Islamic Banking And Finance, 1-11. General Authority Of Islamic Affairs And Endowments. (2018, Ocak 30). Bitcoin Ve Diğer Dijital Kripto Para Birimleri Üzerine. General Authority Of Islamic Affairs & Endowments: Erişim Adresi <https://www.awqaf.gov.ae/en/pages/fatwadetail.aspx?did=88972>

Gültekin & Bulut (2016). “Bitcoin Ekonomisi: Bitcoin Ekosisteminden Doğan Yeni Sektörler Ve Analizi”, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(3), 82-92.

Hreinsson Egill Már (2018). “The Future Of Blockchain Technology And Cryptocurrencies”, University Of Haskolin Reykjavik, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Reykjavik. <https://tr.wikipedia.org/wiki/> (Erişim Tarihi: 16.02.2025).

İsmailağa Fıkıh Kurulu. (2018, Şubat 13). İsmailaga.Org.Tr: <https://www.ismailaga.org.tr/fiziki-maddi-paraya-karsi-kripto-paranin-sanalmubadele-aracinin-durumu> (Erişim Tarihi:08.03.2025).

Karaman, H. (2017), “Sanal Para (Bitcoin, Bitpara)” <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettinkaraman/sanal-parabitcoin-bitpara-2041314>. (Erişim Tarihi: 04.02.2025).

Kaya, S. (2018). Kripto Para Birimleri Ve Fıkhi Açidan Değerlendirilmesi. Sakarya: İsefam.

Kayadibi, S. (2022, 11 1). Kripto Para, Blockchain Ve Metaverse. İslamiktisadi.Net: <https://islamiktisadi.net/2022/11/01/kripto-para-blokchain-ve-metaverse/>.

Kesebir M. Ve Günceler, B., (2019), “Kripto Para Birimlerinin Parlak Geleceği”. Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 17, 605-625.

Khattak, Z. R., Ve Rizwan, M. A. (2020). An Islamic Approach Towards The Nature & Problems Of Cryptocurrency. Al-Aijaz Research Journal Of Islamic Studies And Humanities, 295-305.

Korkut, C., Güney, N., Polat, A., Kaplanhan, F., Yazıcı, A., Tekdoğan, Ö. F., Demirdöğen, Y. (2020). İslam İktisadında Para Bakırdan Dijitale. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Kuran-I Kerim, Bakara Suresi 216. Ayeti.

Khuttan, S. (2021, 6 25). Stellar (Xlm) Becomes The First Crypto To Obtain Sharia Certification For Payment And Tokenization. Kryptomoney: Erişim Adresi <https://kryptomoney.com/stellar-xlm-sharia-certification/>

- Majlisul Ulama. (2018, Ocak 16). Bitcoin İs Not Currency. Majlisul Ulama: Erişim Adresi [Http://Www.Themajlis.Info/21923/Bitcoin-Not-Currency](http://www.themajlis.info/21923/bitcoin-not-currency)
- Mohammed, A. (2016). Onecoin Compensation Scheme And Onecoincryptocurrency. Wifaqululama.Co.Uk:[Https://www.Wifaqululama.Co.Uk/Onecoin/](https://www.wifaqululama.co.uk/onecoin/) (Erişim Tarihi: 08.03.2025).
- Mohammed, A. (2016, Aralık 2). What İs The Ruling On Bitcoin? Is İt Permissible? Wifaqul Ulama: Erişim Adresi [Https://www.Wifaqululama.Co.Uk/Onecoin/](https://www.wifaqululama.co.uk/onecoin/)
- Mohammed, A. (2017). What İs The Islamic Injunction On Participation İnto And Using Onecoin And Bitcoin? Wifaqul Ulama. [Https://www.Wifaqululama.Co.Uk/İmages/Fatwa/Wifaq-Onecoin.Pdf](https://www.wifaqululama.co.uk/images/fatwa/wifaq-onecoin.pdf) (Erişim Tarihi:10.03.2025).
- Müneccid, M. S. (2020) [Https://Midad.Com/Article/220634/%D9%86-Bitcoin-%D9%88%D8%Ad%D9%83%D9%85%D9%87-%D8%A7%D9%84%D8%B4%D8%B1%D8%B9%D9%8a](https://midad.com/article/220634/%D9%86-bitcoin-%D9%88%D8%AD%D9%83%D9%85%D9%87-%D8%A7%D9%84%D8%B4%D8%B1%D8%B9%D9%8A) (Erişim Tarihi: 05.02.2025).
- Özden, F. (2019). Fıkhi Açıdan Kripto Para Sistemi- Bitcoin Örneği-. Fıkhi Açıdan Kripto Para Sistemi Bitcoin Örneği. İstanbul.
- Saleh, A.-H. A., Ibrahim, A. A., Noordin, M. F., Ve Mohadis, H. (2020). Islamic Approach Toward Purification Of Transaction With Cryptocurrency. Journal Of Theoretical And Applied Information Technology, 1050-1067.
- Saleh, B. A.-H., Ibrahim, A. A., Noordin, M. F., Ve Mohadis, H. (2020). Factors Influencing Adoption Of Cryptocurrency-Based Transaction From An Islamic Perspective. Global Journal Of Computer Science And Technology: G Interdisciplinary, 20-32.
- Selçuk, M., Ve Kaya, S. (2020). A Critical Analysis Of Cryptocurrencies. Turkish Journal Of Islamic Economics, 137-152.
- Siswanto, D., Handika, R., & Mita, A. F. (2020). The Requirements Of Cryptocurrency For Money, An Islamic View. Heliyon Journal.
- Şık, M. A., Ve Afşar, B. (2019). İslami Finansta Kripto Para Kullanımı. Uluslararası İslam Ekonomisi, Finans Ve Etik Kongresi (S. 90-99). İstanbul: Kto Kartay Üniversitesi.
- Umam, A. K., Putra, O. H., Ve Hany, I. H. (2020). Dinamika Cryptocurrency Dan Mısı Ekonomi Islam. An-Nisbah: Jurnal Ekonomi Syariah, 366-386.
- Usmani, M. T. [Https://Aims.Education/İs-Bitcoin-Halal-Or-Bitcoin-Haram/](https://aims.education/is-bitcoin-halal-or-bitcoin-haram/) (Erişim Tarihi: 04.02.2025)
- Usta, A. (2018). "Paranın Serüveni: Kripto Paraların Öncesi Ve Sonrası". 2, 1-33. Erişim Adresi: [Https://Www.Bkm.Com.Tr/Wpcontent/Uploads/2018/06/-Paranın-Serüveni-2.-Baskı.Pdf](https://www.bkm.com.tr/wpcontent/uploads/2018/06/-Paranın-Serüveni-2.-Baskı.Pdf),
- Yaşar, M. (2024). İslami Finans Sektöründe Blockchain Teknolojisinin Uygulama Alanları. Yüksek Lisans Tezi. Bingöl: S.22.
- Yazıcı, A. (2020). Kripto Paralarla İlgili Fetvalar Ve Fıkhi Açıdan Değerlendirilmesi. M. Şimşek, & M. Samar (Dü) İçinde, İslami Finans Ve Finansal Teknolojiler. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları.
- Yazıcı, A., Oweida, A., Hersh, A. F., Alkış, A., Lekesiz, F. S., Shaban, F., Gezgin, Y. E. (2020). İslami Finans Ve Finansal Teknolojiler (Fintech) Blokzincir-Akıllı Sozleşmeler-Kripto Paralar. (M. Şimşek, & M. Samar, Dü) Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları: 47.
- Yıldız, N. (20.06.2023). Hocam Kripto Para Veya Sanal Para Hakkında Yasaklı Diyebilir Misiniz, Helal Olması Mümkün Değil Mi? [Https://Fetvameclisi.Com/Fetva/Kripto-Para-Haram-Midir](https://fetvameclisi.com/fetva/kripto-para-haram-midir) (Erişim Tarihi: 11.03.2025).
- Yıldız, S. (2020). İslam Hukuku Açısından Kripto Paraların Fıkhi Hükümü İle İlgili Tartışmalar. M. Şimşek, & M. Samar, İslami Finans Ve Finansal Teknolojiler. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları.
- Windiastruti, F. C., Ve Athief, F. (2019). Inacoin Cryptocurrency Analysis: An Islamic Law Perspective. Journal Of Islamic Economic Laws, 152-177.
- Zameni, A. (2021). Fintech Ve İslami Finans Dijitalleşme, Kalkınma Ve Yenilikçi Yıkım. (M. Turan, Çev.) Albaraka Yayınları.